

Міністерство освіти і науки України
Хмельницька гуманітарно-педагогічна академія

ПОСТРИГАЧ НАДІЯ ОЛЕГІВНА

УДК [37:005.412]:94(450/.460/.495) «19/20» (043.3)

**РОЗВИТОК ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ В ГРЕЦІЇ, ІТАЛІЇ ТА ІСПАНІЇ
(кінець ХХ – початок ХХІ століття)**

13.00.01 – загальна педагогіка та історія педагогіки

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
доктора педагогічних наук

Хмельницький – 2021

Дисертацією є рукопис.

Роботу виконано в Інституті педагогічної освіти і освіти дорослих імені Івана Зязюна НАПН України.

Науковий консультант – доктор педагогічних наук, професор
Романишина Людмила Михайлівна,
Хмельницька гуманітарно-педагогічна академія,
завідувач кафедри педагогіки.

Офіційні опоненти: доктор педагогічних наук, професор
Вихрущ Віра Олександрівна, Національний
університет «Львівська політехніка», професор
кафедри педагогіки та інноваційної освіти;

доктор педагогічних наук, старший науковий
співробітник

Зварич Ірина Миколаївна,
Київський національний торговельно-
економічний університет, професор кафедри
іноземної філології та перекладу;

доктор педагогічних наук, професор
Чепіль Марія Миронівна,
Дрогобицький державний педагогічний
університет імені Івана Франка, завідувач
кафедри загальної педагогіки та дошкільної
освіти.

Захист відбудеться «21» квітня 2021 р. о 10⁰⁰ годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 70.145.01 у Хмельницькій гуманітарно-педагогічній академії за адресою: зала засідань, вул. Проскурівського підпілля, 139, м. Хмельницький, 29013.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії за адресою: вул. Проскурівського підпілля, 139, м. Хмельницький, 29013; та на сайті академії за адресою: www.kgra.km.ua.

Автореферат розісланий «20» березня 2021 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

Б. С. Крищук

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Нині виникла суспільна потреба в модернізації вітчизняної педагогічної освіти в умовах поглиблення її інтегрування до загальноєвропейського освітнього простору. Наприкінці ХХ – початку ХХІ ст. відбуваються намагання відповідати соціально-економічним стандартам розвинених країн ЄС, впроваджувати Закони «Про вищу освіту» (2014), «Про освіту» (2017), Концепції «Нова українська школа» (2018) та ін., що викликало посилення уваги науковців та практиків до порівняльно-педагогічних досліджень становлення і розвитку національних систем педагогічної освіти у Європейському регіоні. Одним із головних завдань країн, які підписали Болонську декларацію, є реформування вищої освіти. Незважаючи на масштабну діяльність із реформування педагогічної освіти у світі, її якість є недостатньою. Необхідність визначення ефективних умов розвитку системи педагогічної освіти України спонукало до вивчення питання розвитку педагогічної освіти в Греції, Італії та Іспанії наприкінці ХХ – початку ХХІ ст. Адже ці країни є членами Європейського союзу мають розвинуту освітню структуру.

Соціальне замовлення на такі зміни обґрунтовується у стратегічних міжнародних нормативно-правових документах в умовах глобалізації, інтернаціоналізації та європейської інтеграції (Конвенція «Про визнання кваліфікацій вищої освіти в європейському регіоні» (Лісабон, 1997 р.), «Спільна декларація про гармонізацію архітектури європейської системи вищої освіти» (Сорбонська декларація, 1998 р.), «Зона європейської вищої освіти» (Болонська декларація, 1999 р.), «До європейського простору вищої освіти (Празьке Комюніке, 2001 р.)», «Створення загальноєвропейського простору вищої освіти» (Берлінське Комюніке, 2003 р.), «Загальноєвропейський простір освіти – досягнення мети» (Бергенське Комюніке, 2005 р.), Загальноєвропейські принципи щодо компетентностей і кваліфікацій учителів (ЄК, 2005), «На шляху до європейського простору вищої освіти: відповіді на виклики глобалізації» (Лондонське Комюніке, 2007 р.), Удосконалення якості педагогічної освіти (ЄК, 2007), Європейська рамка кваліфікацій для навчання упродовж життя (ЄК, 2008), «Болонський процес 2020 – Європейський простір вищої освіти у новому десятиріччі» (Львовенське Комюніке, 2009 р.), Курікулум педагогічної освіти в країнах ЄС (2010 р.), «Будапештсько-Віденська декларація про європейський простір вищої освіти» (2010 р.), Ключові соціальні компетентності та кваліфікації вчителів у контексті Лісабонської стратегії розвитку Європи до 2010 р., «Використання потенціалу з найбільшою користю: консолідація європейського простору вищої освіти» (Бухарестське Комюніке, 2012 р.), Стратегія ЮНЕСКО щодо вчителів на 2012–2015 рр. (2012 р.) та ін.

Напрями розвитку педагогічної освіти в Україні відображено у «Концепції педагогічної освіти» (1999 р.), Національній доктрині розвитку освіти України у ХХІ ст. (2002 р.), Біла книга національної освіти України (2010 р.), Національній рамці кваліфікацій (2011 р.), «Концептуальні засади розвитку педагогічної освіти України та її інтеграції в європейський освітній простір» (2004 р.), «Про затвердження галузевої Концепції розвитку неперервної педагогічної освіти»

(2013 р.), у яких здійснено системний аналіз стану освіти в Україні та акцентовано необхідність її модернізації на засадах демократизації, гуманізації.

Наукова проблема досліджується вітчизняними і закордонними вченими за такими напрямками:

філософські та теоретико-методологічні засади розвитку освітніх систем наприкінці ХХ – на початку ХХІ століття (В. Андрущенко, Д. Белл, Е. Бережнова, Г. Волинка, В. Гарпушкін, Б. Гершунський, О. Дем'яненко, А. Дорошкевич, І. Зязюн, В. Кремень, А. Омельченко, П. Саух, А. Гідденс (A. Giddens), Х. Жиру (H. Giroux), Б. Толлієз (B. Thoilliez) та ін.);

сучасні тенденції глобалізаційних, інтеграційних, інтернаціоналізаційних і транснаціоналізаційних процесів в педагогічній освіті (Н. Авшенюк, Б. Вульфсон, П. Згага (P. Zgaga), О. Першукова, Л. Пуховська, А. Сбруєва, Г. Товканець, М. Коломбо (M. Colombo), П. Корт (P. Cort), О. Бомбарделлі (O. Bombardelli), С. Мутсіос (S. Moutsios) та ін.);

розвиток методології досліджень з порівняльної професійної педагогіки вітчизняними: Н. Авшенюк, Т. Кристопчук, Б. Кришук, Н. Лавриченко, О. Локшина, О. Матвієнко, Н. Мельник, Н. Ничкало, О. Огієнко, О. Першукова, Л. Пуховська, А. Сбруєва, С. Сисоєва, І. Соколова, Є. Хриков, С. Цюра, М. Чепіль та зарубіжними науковцями: Б. Вульфсон, В. Капранова, Ф. Альтбах (Ph. Altbach), М. Брей (M. Bray), Р. Коєн (R. Cowen), М. Екстейн (M. Eckstein), Е. Епстейн (E. Epstein), А. Казаміас (A. Kazamias), А. Лусон (A. Luzón), Р. Мартін дель Росо (R. Martin del Roza), Д. Матсеу (D. Mattheou), А. Новоа (A. Nóvoa), Д. Паломба (D. Palomba), М. Родріго (M. Rodrigo) та ін.;

розвиток методології історико-педагогічних досліджень (Н. Барб'єрі (N. Barbieri), Т. Завгородня, Н. Дічек, Н. Дем'яненко, Н. Гупан, Є. Коваленко, П. Лузан, О. Любар, О. Сухомлинська, Н. Терентьєва, А. Дельгадо (A. Delgado), П. Фернандес-Монтаньо (P. Fernández-Montaño), Н. Георгіадіс (N. Georgiadis), М. Ніколакакі (M. Nikolakaki) та ін.);

конструктивні ідеї закордонного досвіду, висвітлені в порівняльно-педагогічних дослідженнях освітніх систем закордонних країн (А. Емвалотіс (A. Emvalotis), Л. Капуча (L. Capucha), Т. Кристопчук, І. Малицька, О. Матвієнко, О. Огієнко, О. Першукова, Л. Пуховська, Л. Романишина, А. Сбруєва, С. Сисоєва, С. Синенко, С. Толочко, М. Чепіль, Ж. Себастьяо (J. Sebastiao), Т. Зевгітіс (Th. Zevgitis) та ін.);

проблеми розвитку освіти, вищої та педагогічної освіти в Греції (В. Вихрущ, Д. Дзєвуляк (D. Dziewulak), М. Кассотакіс (M. Κασσωτάκης), Ю. Короткова, О. Проценко, С. Сапожников, Ф. Стіліаду (F. Styliadou), Д. Вергідіс (D. Vergidis) та ін.); *Італії* (Н. Барб'єрі (N. Barbieri), О. Чернявська (O. Czerniawska), М. Дутто (M. Dutto), І. Ковалинська, М. Монтессорі, Є. Нелін, С. Савіцка-Вільгусяк, М. Тодешіні (M. Todeschini); *Іспанії* Б. Авалос, А. Болівар (A. Bolívar), В. Домніч, І. Кобилянська, Л. Кокоріна, І. Зварич, Е. Лещинська (E. Leszczyńska), З. Янішевська, К. Марсело (C. Marcelo), Г. Гарідо (G. Garrido) та ін.);

теоретико-методологічні засади безперервної професійної освіти та освіти дорослих (А. Глузман, С. Гончаренко, Т. Десятов, І. Зязюн,

А. Кузьмінський, Л. Лук'янова, Н. Мачинська, Н. Муқан, О. Огієнко, Н. Постригач, Л. Романишина, С. Сисоєва, Т. Караліс (Th. Karalis), А. Коккос (A. Kokkos), Л. Монтера (L. Montera), М. Сераффіні (M. Seraffini) та ін.);

професійна підготовка вихователів дошкільних закладів, вчителів загальноосвітніх шкіл, педагогічних працівників у закладах вищої освіти (Н. Авшенюк, С. Вітвицька, О. Галус, С. Гуз (S. Guz), О. Дубасенюк, Н. Мельник, О. Матвієнко, О. Пехота, В. Поліщук, І. Соколова, С. Сотіріу (S. Sotiriou), І. Шоробура, Ж. Фігель (J. Figel), О. Ярошинська, А. Потсі (A. Potsi) та ін.);

розвиток ідей психопедагогіки у професійній майстерності вчителів (І. Зязюн, Г. Лефрансуа, В. Панов, І. Руснак, О. Старостіна, Е. Стоунс, Л. Хомич, Л. Фрідман, П. Алонсо-Мартін (P. Alonso-Martín), Ф. Маклеод (F. Macleod), А. Папайоанну (A. Papaioannou) та ін.);

теорія і практика модернізації та забезпечення якості вищої педагогічної освіти (І. Бабин, М. Дутто (M. Dutto), І. Зогла (I. Žogla), Т. Зервас (T. Zervas), В. Луговий, А. Кавасалакіс (A. Kavasakalis), Ф. Каєна (F. Caena), В. Крікас (V. Krikas), О. Кучерявий, М. Мікеліні (M. Michelini), Д. Папагуелі-Вуліуріс (D. Paragueli-Vouliouris), А. Саракіньйоті (A. Sarakinioti), М. Сноєк (M. Snoek), Г. Стамелос (G. Stamelos), М. Старіда (M. Starida), В. Шинкарук та ін.);

тенденції та перспективи розвитку вищої та педагогічної освіти у країнах ЄС (Ф. Бухбергер (F. Buchberger), Т. Десятов, О. Gassner, А. Гривз (A. Greaves), Д. Калос (D. Kallos), D. Maccario, Г. Поберезька, Л. Пуховська, О. Ярошинська, А. Марзано (A. Marzano), С. Пападімітріу (S. Papadimitriou), Ф. Рієс (F. Ries) та ін.) тощо.

Необхідність модернізації системи педагогічної освіти України спонукала до вивчення педагогічної реальності у педагогічній освіті Греції, Італії та Іспанії. За роки незалежності нашої держави посилювався інтерес науковців до вивчення систем професійної педагогічної освіти у країнах Південної Європи внаслідок посилення міграційних процесів, участі педагогічних працівників в європейських програмах мобільності, посилення культурних та економічних взаємовідносин тощо. Зокрема, інтерес до вивчення розвитку педагогічної освіти в Греції, Італії та Іспанії зумовлений низкою причин: 1) ці країни мають багаті історичні (пройшли шлях від держав з пануванням фашистської диктатури до розвинених країн-членів ЄС), схожі освітні та культурні традиції, що дозволяє їм відігравати провідну роль у галузі світової науки і освіти протягом кількох століть; 2) є одними з ініціаторів (Італія) та активними учасниками (Греція, Іспанія) процесу творення європейського простору вищої освіти; 3) мають значний практичний досвід у сфері професійної підготовки вчителів у нових соціокультурних умовах та адекватно реагують на виклики суспільства знань; 4) володіють сучасними інноваціями у галузі педагогічної освіти, що впливають на глибинні та сутнісні основи педагогічної діяльності вчителя.

Водночас проблема розвитку педагогічної освіти в Греції, Італії та Іспанії наприкінці ХХ – початку ХХІ ст. не була предметом окремого цілісного компаративного дослідження та спеціального аналізу. означені питання вивчалися фрагментарно й не розкривають глибинної сутності проблеми. Зокрема, поза

увагою дослідників залишилися питання, пов'язані з модернізацією педагогічної освіти в означений хронологічний період, які лише частково висвітлювались у працях вітчизняних науковців та компаративістів близького зарубіжжя; особливостями реалізації психолого-педагогічного компонента у підготовці вчителів, потребою виявити спільне та відмінне між тенденціями розвитку педагогічної освіти Греції, Італії та Іспанії.

У свою чергу систематизація накопиченого позитивного педагогічного досвіду цих південно-європейських країн становить значний інтерес і може стати важливим джерелом для критичного осмислення та творчого використання прогресивних ідей у вітчизняній педагогічній теорії та освітній практиці. Разом з тим, аналіз та узагальнення наукової літератури з відповідним досвідом професійної підготовки вчителів у європейських системах університетської освіти дали можливість виявити низку *суперечностей*, розв'язання яких сприятиме ефективній модернізації вітчизняної педагогічної освіти між:

- соціальним запитом держави на учителя-європейця нової генерації і традиційними підходами до його професійної підготовки, зумовленими повільною модернізацією освітньої системи та застарілими поглядами на роль і функції вчителя у процесі професійної підготовки;

- об'єктивною необхідністю у дослідженнях особливостей розвитку систем педагогічної освіти у розвинених країнах ЄС та відсутністю чітко визначених стратегічних напрямів розвитку педагогічної освіти в Україні;

- потребою врахування європейських тенденцій розвитку педагогічної освіти і недостатнім вивченням інноваційних напрямів оновлення змісту професійної підготовки вчителів в Україні;

- наявністю позитивного педагогічного досвіду в Греції, італії та Іспанії щодо ефективного вирішення проблем професійної підготовки вчителів у європейських масштабах й рекомендується європейськими освітніми інституціями для розповсюдження та відсутністю його цілісного аналізу, системного узагальнення, теоретичного осмислення та практичної реалізації у вітчизняному науково-освітньому просторі.

Актуальність проблеми розвитку педагогічної освіти в Греції, Італії та Іспанії в умовах інтеграційних процесів та практичного впровадження позитивного досвіду в Україні, доцільність його використання, відсутність цілісного дослідження проблеми й необхідність подолання визначених суперечностей зумовили вибір теми дисертаційного дослідження **«Розвиток педагогічної освіти в Греції, Італії та Іспанії (кінець ХХ – початок ХХІ століття)»**.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційна робота виконана відповідно до плану наукових досліджень відділу зарубіжних систем педагогічної освіти і освіти дорослих Інституту педагогічної освіти і освіти дорослих імені Івана Зязюна НАПН України: «Модернізація педагогічної освіти в європейському та євроатлантичному освітньому просторі» (2008–2010; РК № 0108U000699), «Компетентнісний підхід до підготовки педагогічного персоналу у зарубіжних країнах» (2011–2013; РК № 0111U000189), «Тенденції професійного розвитку вчителів у країнах Європейського Союзу та Сполучених

Штатах Америки» (2014–2016; РК № 0114U003166), «Тенденції розвитку освіти дорослих у розвинених країнах світу» (РК № 0117U001070) (2017–2019 рр.).

Тема дисертації затверджено на засіданні вченої ради Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка (протокол № 3 від 30.10.2007 р.) й узгоджено в Міжвідомчій раді з координації досліджень у галузі освіти, педагогіки і психології НАПН України (протокол № 10 від 18.12.2007 р.).

Мета дослідження – на основі цілісного компаративного аналізу провідних чинників становлення і розвитку педагогічної освіти в Греції, Італії та Іспанії, що зумовили її структурні та функціональні трансформації наприкінці ХХ – початку ХХІ ст., виявити тенденції її розвитку в умовах поглиблення інтеграційних процесів, розробити науково-методичні рекомендації щодо можливості адаптації конструктивних ідей досвіду цих держав у теорію і практику модернізації вітчизняної педагогічної освіти.

Відповідно до мети визначені основні **завдання дослідження**:

1. Здійснити історіографічний аналіз фахової вітчизняної та закордонної науково-педагогічної літератури у синхронічному та діахронічному вимірах.
2. Розкрити перспективність міждисциплінарних компаративних досліджень у галузі розвитку педагогічної освіти.
3. Проаналізувати сутність базових понять дослідження та обґрунтувати доцільність їх застосування для вирішення поставлених завдань.
4. Розробити авторську періодизацію розвитку педагогічної освіти Греції, Італії та Іспанії у контексті її інтеграції до загальноєвропейського освітнього простору.
5. Виявити тенденції, спільність та відмінність у розвитку педагогічної освіти Греції, Італії та Іспанії наприкінці ХХ – початку ХХІ століття.
6. Виявити конструктивні ідеї закордонного досвіду розвитку педагогічної освіти в досліджуваних країнах та окреслити прогностичні напрями їх використання у теорії і практиці модернізації педагогічної освіти в Україні.

Об'єкт дослідження – педагогічна освіта Греції, Італії та Іспанії.

Предмет дослідження – розвиток педагогічної освіти в Греції, Італії та Іспанії наприкінці ХХ – початку ХХІ століття та можливості використання їх досвіду в Україні.

Концепція дослідження. Мета й міждисциплінарний характер предмета дослідження, який охоплює розвиток педагогічної освіти в Греції, Італії та Іспанії, зумовили необхідність обґрунтування концепції на різних рівнях узагальнення та конкретизації з використанням інтегрального підходу до цього явища та його інтерпретації на методологічному, теоретичному та практичному рівнях.

Методологічний рівень закладає фундаментальне підґрунтя будь-якого процесу пізнання, відображає взаємодію, взаємозв'язок та синтез фундаментальних наукових підходів до розуміння сутності проблеми. Домінуючим методологічним підходом до дослідження становлення і розвитку педагогічної освіти як проблеми міждисциплінарного дослідження обрано *методологію універсалізму явищ*, що поєднує інтегративний; культурологічний,

парадигмальний, компетентнісний, системний, синергетичний, міждисциплінарний, цілісний, порівняльно-історичний (порівняння структур та особливостей функціонування педагогічної освіти та системи професійної підготовки педагогів наприкінці ХХ – початку ХХІ століття з метою виявлення загальних, особливих та специфічних тенденцій розвитку педагогічної освіти) загальнонаукові підходи. Основні положення і принципи цих підходів уможливають: окреслення стратегії модернізації вітчизняної педагогічної освіти; усвідомлення спрямованості філософії освіти; адекватну оцінку впливу різних чинників на становлення та розвиток педагогічної освіти в Греції, Італії та Іспанії.

Теоретичний рівень уможливує виявлення провідних теорій, концепцій, ідей, вихідних понять та категорій, дефініцій, без яких неможливе розуміння сутності досліджуваного явища, а саме особливості розвитку педагогічної освіти в Греції, Італії та Іспанії наприкінці ХХ – початку ХХІ ст.; наукове описання досліджуваних фактів, здійснення їхнього аналізу, узагальнення і синтезу; обґрунтування закономірностей розвитку педагогічної освіти наприкінці ХХ – початку ХХІ ст.

Технологічний (практичний) рівень концепції охоплює прикладний аспект дослідження, забезпечує дієвість системи професійної підготовки вчителів та засобів її ефективного реалізації (змісту, форм, методів, засобів навчання тощо); передбачає аналіз педагогічної освіти як багатокомпонентного (національний та європейський) утворення, а також позитивних та негативних ознак і впливів різних на розвиток педагогічної освіти в умовах європейських інтеграційних процесів.

Виокремлення відповідних рівнів уможливує представлення педагогічної освіти Греції, Італії та Іспанії як цілісної системи науково обґрунтованих педагогічних заходів, змодельованої з урахуванням концептуальних засад професійної підготовки вчителя, специфіки організації та функціонування педагогічної освіти досліджуваних країн; забезпечує можливості для активного пошуку ефективних шляхів модернізації системи педагогічної освіти з урахуванням європейських та світових тенденцій.

Методологічний рівень закладає фундаментальне підґрунтя будь-якого процесу пізнання, відображає взаємодію, взаємозв'язок та синтез фундаментальних наукових підходів до розуміння сутності проблеми. Домінуючим методологічним підходом до дослідження становлення і розвитку педагогічної освіти як проблеми міждисциплінарного дослідження обрано *методологію універсалізму явищ*, що поєднує інтегративний, культурологічний, парадигмальний, компетентнісний, системний, синергетичний, міждисциплінарний, цілісний, порівняльно-історичний (порівняння структур та особливостей функціонування педагогічної освіти та системи професійної підготовки педагогів наприкінці ХХ – початку ХХІ ст. з метою виявлення загальних, особливих та специфічних тенденцій розвитку педагогічної освіти) загальнонаукові підходи. Основні положення і принципи цих підходів уможливають: окреслення стратегії модернізації вітчизняної педагогічної

освіти; усвідомлення спрямованості філософії освіти; адекватну оцінку впливу різних чинників на становлення та розвиток педагогічної освіти в Греції, Італії та Іспанії.

Теоретичний рівень уможливує виявлення провідних теорій, концепцій, ідей, вихідних понять та категорій, дефініцій, без яких неможливе розуміння сутності досліджуваного явища, а саме особливості розвитку педагогічної освіти в Греції, Італії та Іспанії наприкінці ХХ – початку ХХІ ст.; наукове описання досліджуваних фактів, здійснення їхнього аналізу, узагальнення і синтезу; обґрунтування закономірностей розвитку педагогічної освіти наприкінці ХХ – початку ХХІ ст.

Технологічний (практичний) рівень концепції охоплює прикладний аспект дослідження, забезпечує дієвість системи професійної підготовки вчителів та засобів її ефективної реалізації (змісту, форм, методів, засобів навчання тощо); передбачає аналіз педагогічної освіти як багатокомпонентного (національний та європейський) утворення, а також позитивних та негативних ознак і впливів різних на розвиток педагогічної освіти в умовах європейських інтеграційних процесів.

Виокремлення відповідних рівнів уможливує представлення педагогічної освіти Греції, Італії та Іспанії як цілісної системи науково обґрунтованих педагогічних заходів, змодельованої з урахуванням концептуальних засад професійної підготовки вчителя, специфіки організації та функціонування педагогічної освіти досліджуваних країн; забезпечує можливості для активного пошуку ефективних шляхів модернізації системи педагогічної освіти з урахуванням європейських та світових тенденцій.

Методологія вирішення проблеми дослідження проявляється у взаємодії фундаментальних наукових принципів, зокрема: системності, функціональності, діалогічності. Розроблена концепція дослідження ґрунтується на засадах інтегративного, культурологічного, парадигмального, компетентнісного, системного; синергетичного, міждисциплінарного, цілісного, порівняльно-історичного загальнонаукових підходів.

Хронологічні межі дослідження розвитку педагогічної освіти в Греції, Італії та Іспанії охоплюють період 80-90-х рр. ХХ ст. (1983–1991 рр.) – початок ХХІ ст. (1999–2012 рр.). *Вибір нижньої хронологічної межі* (1983–1991 рр.) зумовлений початком розбудови національних систем педагогічної освіти Греції, Італії та Іспанії та намаганням їх інтеграції до загальноєвропейського освітнього простору. *Верхня хронологічна межа* (1999–2012 рр.) обґрунтовується сучасними досягненнями у розвитку педагогічної освіти Греції, Італії та Іспанії (модернізація системи підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації грецьких, іспанських та італійських вчителів) у процесі реалізації завдань Робочої програми «Освіта та підготовка 2010» та висновків Бухарестського комюніке (2012), що спонукають до необхідності модернізації педагогічної освіти України та її інтеграції у загальноєвропейський освітній простір.

У цей період відбувається формування загальноєвропейського освітнього простору під впливом глобалізації, європеїзації та інтеграції, а проблеми навчання

й виховання розглядаються не лише у взаємозв'язку з етнічними й культурними питаннями, а у більш широкому контексті з урахуванням економічних, політичних, релігійних, тендерних, соціальних, вікових особливостей різних членів глобального суспільства.

Територіальні межі дослідження охоплюють південно-європейські країни – Грецію, Італію та Іспанію, що мають схожі історичні витoki, спільні культурні та освітні зв'язки.

Методологічна основа дослідження уможлиблює аналіз предмета дослідження на основі сукупності підходів, які детермінують розвиток педагогічної освіти в досліджуваних країнах (інтегративний; культурологічний, парадигмальний, компетентнісний, системний; синергетичний, міждисциплінарний, цілісний та ін.):

– *інтегративний підхід*, який дозволяє розглядати розвиток педагогічної освіти як динамічного інтегрованого процесу, яке потребує багатофакторного аналізу;

– *культурологічний підхід* забезпечує всебічний розгляд особливостей розвитку педагогічної освіти в Греції, Італії та Іспанії, в яких відображаються культурні цінності і національні традиції;

– *парадигмальний підхід*, що дає змогу розкрити загальні та особливі форми функціонування педагогічної освіти, визначити генезу педагогічних явищ та процесів;

– *компетентнісний підхід* передбачає переорієнтацію педагогічної освіти в діяльнісному вимірі із процесу на результат;

– *системний підхід* є певною мірою визначальним, спрямованим на визначення цілісності підсистем педагогічної освіти, виявлення та обґрунтування різноманітних зв'язків і зведення їх у єдину теорію;

– *синергетичний підхід*, вихідним положенням якого є ідея самоорганізації і саморозвитку елементів та підсистем, що забезпечило розгляд педагогічної освіти як процесу, що розвивався унаслідок синхронної реакції систем вищої освіти досліджуваних країн на процеси європеїзації та інтернаціоналізації;

– *міждисциплінарний підхід*, що забезпечує застосування наукових концепцій гуманітарних і соціальних наук;

– *ідеї цілісного підходу* до розгляду педагогічних явищ на кожній стадії їх становлення, що дозволяє розглядати педагогічну освіту як цілісний феномен, виявляти взаємозв'язки її компонентів;

– *порівняльно-історичний підхід* уможлиблює порівняння структур та особливостей функціонування педагогічної освіти та системи професійної підготовки педагогів наприкінці ХХ – початку ХХІ століття з метою виявлення загальних, особливих та специфічних тенденцій розвитку педагогічної освіти);

– *теорія наукового пізнання*, положення про єдність процесів, взаємовплив і взаємозалежність явищ об'єктивної дійсності, про єдність теорії й практики, а також положення щодо соціально-економічної зумовленості освіти; положення філософії синергетики щодо трактування поняття процесу розвитку та відкритий характер освітніх систем; методологія універсалізму явищ, *загальнонаукові*

принципи системності, об'єктивності, науковості, єдності логічного та історичного, всебічності вивчення явищ і процесів на основі комплексного використання методів дослідження; загальноприйняті діалектичні принципи взаємозв'язку закономірностей і явищ соціальної дійсності; теорії і методології порівняльної педагогіки на основі діахронічного та синхронічного вивчення педагогічних, економічних та соціокультурних явищ; філософсько-педагогічні ідеї щодо єдності теорії і практики, формування особистості вчителя в системі неперервної освіти, гуманістичного розуміння людини як абсолютної цінності й самоцілі суспільного прогресу, прогностики розвитку педагогічної освіти, сталого та інклюзивного розвитку суспільств.

Теоретичну основу дослідження складають положення щодо: *методології порівняльної педагогіки* (Н. Авшенюк, Б. Вульфсон, О. Джуринський, Н. Лавриченко, О. Локшина, О. Матвієнко, Н. Ничкало, О. Огієнко, Л. Пуховська, А. Сбруєва, М. Чепіль, Е. Епстейн, (E. Epstein), А. Казаміас (A. Kazamias) та ін.); *концепцій освіти, навчання та виховання* (І. Зязюн, В. Кремень, Н. Ничкало, В. Олійник, В. Андрущенко, С. Гончаренко, Л. Лук'янова, О. Сухомлинська та ін.); *методології педагогічного дослідження* (С. Гончаренко, Н. Гупан, В. Луговий, В. Краєвський, А. Новіков, Н. Дічек, О. Сухомлинська та ін.); *дослідження психолого-педагогічних та психо-дидактичних проблем педагогічної взаємодії «учитель-учень»* (І. Зязюн, В. Панов, І. Руснак, Е. Стоунс, Л. Хомич, Л. Фрідман та ін.); *філософії сучасної освіти* (В. Андрущенко, І. Зязюн, В. Кремень, П. Саух, А. Гідденс (A. Giddens), Х. Жиру (H. Giroux); *концептуальних ідей розвитку неперервної освіти* (Т. Десятов, С. Гончаренко, Л. Лук'янова, Н. Мукан, О. Огієнко, Л. Романишина, С. Сисоєва).

Єдність методологічних підходів та обґрунтованість теоретичних засад сприяли досягненню окресленої мети та вирішенню поставлених завдань.

Методи дослідження. Специфіка теоретичного характеру дослідження зумовлена комплексним застосуванням взаємопов'язаних *загальнонаукових методів*, за допомогою яких досягається реалізація мети дослідження і розв'язання поставлених завдань: **теоретичні – інтерпретаторсько-аналітичний** метод для аналізу наукової літератури із застосуванням індукції та дедукції для характеристики сучасних підходів до організації педагогічної освіти в умовах інтеграційних процесів, аналізу, синтезу, абстрагування, систематизації та узагальнення, порівняння для виявлення особливостей, напрямів і тенденцій розвитку педагогічної освіти; *семантико-термінологічний метод* для аналізу змістового наповнення поняттєво-термінологічного апарату дослідження; *порівняльно-історичний метод* для врахування конкретних соціокультурних та історичних умов процесу розвитку педагогічної освіти і їх співвіднесення із теоретичними положеннями вчених, виявлення внутрішніх механізмів змін на різних етапах розвитку, *генетичний метод*, що уможливив встановлення етапів розвитку педагогічної освіти Греції, Італії та Іспанії та з'ясування тенденцій її розвитку наприкінці ХХ – початку ХХІ століття; *системно-функціональний*, що уможливорює аналіз системи педагогічної освіти в досліджуваних країнах та виокремлення її основних компонентів у їх взаємозв'язку та взаємодії;

теоретичного узагальнення для аналізу вихідних положень дослідження, формулювання узагальнених висновків та оцінок; **емпіричні** – інтерв'ю, бесіда, спостереження), що дозволяють розширити межі збору наукових даних та глибше проаналізувати особливості наукових підходів; *прогностичний* – для узагальнення незалежних об'єктивних характеристик системного розвитку педагогічної освіти в Греції, Італії та Іспанії та окреслення перспективних напрямів розвитку педагогічної освіти в Україні; математичної **статистичні**: систематизація наукових фактів і даних, узагальнення і конкретизація статистичних даних, верифікація отриманої інформації шляхом зіставлення даних, оприлюднених в у наукових джерелах для ефективного оцінювання процесів розвитку педагогічної освіти.

Організація дослідження. Дослідження здійснювалося упродовж 2008–2019 р. і організовано у три етапи. На першому етапі – *пошуковому* (2008–2010 рр.) відбувалося вивчення та систематизація джерельної бази, з'ясовувався стан розробленості проблеми дослідження у науковій літературі.

На другому етапі – *дослідницько-аналітичному* (2011–2015 рр.) – здійснювався педагогічний аналіз літературних законодавчих й нормативних положень та літературних джерел стосовно розвитку педагогічної освіти в Греції, Італії та Іспанії; узагальнення матеріалів з основних напрямів модернізації педагогічної освіти досліджуваних країн Південної Європи; аналіз стану систем педагогічної освіти цих країн та порівняння їх з українським освітнім контекстом.

На третьому етапі – *підсумковому* (2016–2019 рр.) – відбувалося узагальнення основних результатів дослідження та представлення їх у вигляді монографії та основних розділів дисертації, формулювалися загальні висновки; список використаних джерел та додатки; розроблялися науково-методичні рекомендації щодо прогностичних шляхів випереджувального розвитку та перспективних напрямів використання в Україні південно-європейського досвіду модернізації педагогічної освіти на сучасному етапі.

Джерельну базу дослідження становлять основоположні теоретичні праці грецьких, італійських, іспанських та українських науковців з проблем підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації вчителів початкової та середньої школи є нормативні документи національних урядів цих країн, Міністерств освіти; навчальні плани факультетів початкової та дошкільної освіти Патрського університету, університету Барселони, університету Венеції, інформаційні звіти, аналітичні матеріали, одержані від представників навчальних закладів країн та професійних асоціацій; програми навчальних курсів. Досліджено фонди Національної бібліотеки імені В. І. Вернадського; Державної науково-педагогічної бібліотеки імені В. О. Сухомлинського; Бібліотеки Інституту педагогічної освіти і освіти дорослих НАПН України; систематизовано інформацію з мережі Інтернет, робочі матеріали та документи з питань освіти ЮНЕСКО; оригінальні матеріали Європейського фонду освіти (ETF, Турин), Міжнародної організації праці, освітні Internet-ресурси Британської ради; законодавчі та нормативні акти з питань становлення і розвитку педагогічної освіти в Греції та Україні тощо.

У дослідженні використовувались фонди бібліотеки Патрського університету (Патра, Греція), автентичні матеріали, дослідження та публікації теоретиків та практиків Європейського центру розвитку професійної освіти (CEDEFOP, Салоніки, Греція); публікації та наукові розвідки учених та дослідників Євро-Середземноморського центру освітніх досліджень (Euro-Mediterranean Centre for Educational Research, EMCER, Мальта), під керівництвом професора Мальтійського університету Рональда Султани (Мальта), офіційні документи міжнародних організацій, в полі зору яких перебувають проблеми освіти та підготовки (ОЕСР, Рада Європи, ЮНЕСКО, Центр оцінювання й освітньої політики (Center for Evaluation & Education Policy, CEEP), Європейська конфедерація профспілок (European Trade Union Confederation, ETUC), Європейська довідково-аналітична освітня мережа (EURYDICE), Асоціація педагогічної освіти в Європі (Association for Teacher Education in Europe, ATEE), Європейська мережа педагогічної політики в галузі освіти (European Network for Teacher Education Policy, ENTEP), Політика педагогічної освіти в Європі (Teacher Education Policy in Europe, TEPE), Європейська конференція освітніх досліджень (The European Conference on Educational Research, ECER), до складу яких входять також учені та практики Греції, Італії та Іспанії в галузі педагогічної освіти тощо.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що:

– *вперше здійснено* цілісний порівняльно-історичний аналіз розвитку педагогічної освіти в Греції, Італії та Іспанії наприкінці ХХ – початку ХХІ століття на основі інтегративного, компетентнісного, культурологічного, парадигмального, синергетичного, системного, цілісного, порівняльно-історичного загальнонаукових підходів; *проведено* ретроспективний аналіз становлення та розвитку педагогічної освіти нової якості у Греції, Італії та Іспанії під впливом соціально-економічних чинників, законодавчо-правових реформ, поглиблення інтеграційних процесів; *представлено* етапи розвитку педагогічної освіти досліджуваних країн у форматі авторської періодизації, в основу яких покладено хронологію розвитку законодавчої бази Європейського простору вищої освіти; *поглиблено* положення щодо європейського виміру в педагогічній освіті Греції, Італії та Іспанії в умовах формування загальноєвропейського освітнього простору; *конкретизовано* особливості професійного розвитку вчителів для забезпечення цілісного процесу неперервної педагогічної освіти у досліджуваних країнах;

– *удосконалено* положення щодо теоретико-методологічних засад розвитку педагогічної освіти у країнах Південної Європи;

– *обґрунтовано* тенденції розвитку педагогічної освіти Греції, Італії та Іспанії наприкінці ХХ – початку ХХІ століття;

– *окреслено* науково-методичні рекомендації щодо критичного осмислення та творчого використання конструктивних ідей інноваційного досвіду розвитку педагогічної освіти досліджуваних країн;

– *подальшого розвитку* набули основні положення щодо визначення основних понять дослідження та тенденцій розвитку педагогічної освіти Греції, Італії та Іспанії наприкінці ХХ – початку ХХІ століття, положення порівняльної педагогіки.

До наукового обігу введено нові факти та документи щодо розвитку педагогічної освіти в Греції, Італії та Іспанії, теоретичні ідеї та підходи, напрацьовані теоретиками й практикаками освіти, які ґрунтуються на грецьких, італійських та іспанських освітніх працях, що сприяє формуванню цілісного уявлення про модернізацію системи вітчизняної педагогічної освіти в умовах європейської інтеграції.

Практичне значення одержаних результатів визначається актуальністю проблеми, новизною й висновками загальнотеоретичного й практичного характеру. Систематизовані й узагальнені положення впроваджені в професійну підготовку студентів, які здобувають освітній ступінь «бакалавр», «магістр» спеціальностей, «Початкова освіта», «Освітні, педагогічні науки» (Педагогіка вищої школи) та слухачів педагогічних спеціальностей курсів підвищення кваліфікації. Матеріали монографії «Розвиток педагогічної освіти в Греції, Італії та Іспанії (кінець ХХ – початок ХХІ століття): тенденції та перспективи», методичного посібника «Розвиток педагогічної освіти в Італійській республіці наприкінці ХХ – на початку ХХІ ст.» та програми спецкурсу «Тенденції розвитку педагогічної освіти у країнах Південної Європи на межі ХХ – ХХІ століть» використані для розробки та реалізації нових навчальних програм, спецкурсів та міні-семінарів з філософії освіти, загальної педагогіки та історії педагогіки, педагогіки вищої школи, порівняльної професійної педагогіки із проблем розвитку педагогічної освіти за рубежом; при обґрунтуванні науково-практичних рекомендацій щодо можливостей адаптації прогресивних ідей педагогічного досвіду Греції, Італії та Іспанії; у процесі модернізації освітньої системи в Україні; при розробці концептуальних засад та нормативних документів у галузі неперервної педагогічної освіти, навчально-методичних комплексів тощо.

Практичні результати відкривають перспективи вдосконалення системи педагогічної освіти в Україні в аспекті формування системних знань про педагогічну діяльність, їхньої здатності підвищувати якість педагогічного процесу в школі засобами суб'єкт-суб'єктної педагогічної взаємодії «учитель-учень», гуманізації, демократизації, відкритості школи до оточуючого середовища, забезпечують потенційну можливість організації та реалізації подальшої науково-дослідницької роботи прикладного та фундаментального спрямування щодо обґрунтування концептуальних засад розвитку педагогічної освіти у контексті поглиблення європейських інтеграційних процесів.

Результати дисертаційного дослідження впроваджено у практику підготовки майбутніх педагогів, при розробці навчальних програм та спецкурсів педагогічного спрямування у Кіровоградському державному педагогічному університеті імені Володимира Винниченка (довідка про впровадження № 42-н та № 38-н від 05.03.2015 р.), Мукачівському державному університеті (довідка про впровадження № 377 від 27.02.2015 р.), Ніжинському державному університеті імені Миколи Гоголя (довідка про впровадження № 4 від 04.03.2015 р.), Хмельницькій гуманітарно-педагогічній академії (довідка про впровадження № 687 від 03.11.2015 р.), Хмельницькому національному університеті (довідка про впровадження № 141/8 від 02.03.2015 р.), Закарпатському інституті

післядипломної педагогічної освіти (довідка про впровадження № 11/1 від 12.01.2016 р.), Запорізькому національному університеті (довідка про впровадження № 01-14/147 від 08.09.2017 р.), ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет» (довідка про впровадження № 68-17-654 від 12.09.2017 р.), ПВНЗ «Інститут екології економіки і права» (довідка про впровадження № 112 від 14.05.2019 р. та № 113 від 14.08.2019 р.).

Особистий внесок здобувача. В опублікованих у співавторстві з В. Базовою тезах на 35 щорічній міжнародній конференції Європейської асоціації педагогічної освіти 35th Annual Conference of the Association for Teacher education in Europe «Responsibility, challenge and support in teachers' life-long professional development» (Будапешт, 2010) [681, с. 232] авторові належить обґрунтування проблематики, мети, завдань та отриманих результатів дослідження. В опублікованій у співавторстві статті з О. Черевко [259, с. 253–260] автору належить вибір теми наукового пошуку, структурування змісту статті, обґрунтування перспективних напрямів досліджень. В опублікованих у співавторстві з Л. Дяченко методичних рекомендаціях «Особливості професійного розвитку вчителів в країнах ЄС» (ІПОД НАПН України, 2016) [79] авторові належить обґрунтування вступу, виклад розділу 2 «Особливості реалізації професійного розвитку вчителів у країнах Південної Європи», висновки та список літератури до нього. У колективній монографії співробітників відділу зарубіжних систем педагогічної освіти і освіти дорослих ІПОД імені Івана Зязюна НАПН України «Модернізація педагогічної освіти в європейському та євроатлантичному освітньому просторі» (2011) [204, с. 68–97] авторові належить розділ «Розвиток педагогічної освіти Грецької Республіки (друга половина ХХ – початок ХХІ сторіч». У колективній монографії співробітників того ж відділу «Компетентнісний підхід до підготовки педагогів у зарубіжних країнах: теорія і практика» (2014) авторові належить розділ «Розвиток громадянської компетентності вчителів в університетах країн Південної Європи» [123, с. 145–201]. У колективній монографії «Учитель: виміри професійного становлення і міжнародної освіти» (2019) авторові належить підрозділ «Особливості професійної підготовки вчителів у країнах Південної Європи у ХХІ столітті» [288, с. 103–128]. У колективній монографії «Teacher Education in Ukraine: Historical Experience and Modern Challenges: [monograph]» (Poland–Lublin, 2014) авторові належить стаття «Structural and functional features of the reforming of teacher education across the world» (с. 130–141).

На захист винесено:

1. Обґрунтування методологічної моделі порівняльного історико-педагогічного дослідження розвитку педагогічної освіти в Греції, Італії та Іспанії наприкінці ХХ – початку ХХІ століття.
2. Тенденції розвитку педагогічної освіти в Греції, Італії та Іспанії наприкінці ХХ – початку ХХІ століття.
3. Можливості творчої екстраполяції конструктивних ідей досвіду Греції, Італії та Іспанії у теорію і практику модернізації вітчизняної педагогічної освіти.

Вірогідність й аргументованість наукових висновків і результатів дисертації забезпечується науково-теоретичною та методологічною обґрунтованістю основних положень дослідження, узгодженістю компонентів структури педагогічної освіти в Греції, Італії та Іспанії, раціональним поєднанням і використанням теоретичних, емпіричних і статистичних методів дослідження, яке відповідає поставленим завданням та логіці викладу результатів наукового пошуку; опорою на сучасні теоретико-методологічні принципи та цілісним підходом до вивчення проблеми; використанням достатньої кількості зарубіжних джерел; науково-обґрунтованим підходом до планування, організації та проведення наукового порівняльно-педагогічного дослідження, аналізу й інтерпретації вітчизняних і зарубіжних наукових і документальних джерел; поєднанням кількісного та якісного аналізу дослідницьких матеріалів; результатами впровадження монографії, розроблених методичних рекомендацій і програми спецкурсу, підтверджено досвідом однорічного стажування дисертанта у Патрському університеті за постдокторською програмою Грецького стипендіального фонду ІКУ та плідною роботою з електронною бібліографічною базою бібліотеки Патрського університету (2003–2004 рр.); науковими контактами з колегами кафедри практичного курсу слов'янських мов Київського славістичного університету, а також із грецькими, італійськими та іспанськими науковцями на конференції Європейської асоціації педагогічної освіти (Будапешт, 2010); творчими контактами з польськими та чеськими колегами (участь у спільних публікаціях та конференціях (2011–2014 рр.) тощо.

Апробація результатів дослідження. Теоретичні положення дослідження оприлюднювалися у доповідях, повідомленнях та обговореннях на науково-практичних конференціях, семінарах, форумах та читаннях різних рівнів, серед яких:

– *міжнародні конференції* – «Теоретичні та методичні засади розвитку професійно-педагогічної освіти у контексті європейської інтеграції» (Київ, 2005), «Іноземна мова як фактор входження в міжнародний освітній простір» (Умань, 2007), «Греція і слов'янський світ: національна своєрідність і взаємовплив культур» (Київ, 2008), Вища освіта України у контексті інтеграції до європейського освітнього простору» (Київ, 2008, 2010), «Екологія простору культури: проблеми та рішення» (Київ, 2009), «Інноваційний розвиток суспільства за умов крос-культурних взаємодій» (Суми, 2009), «Інтеграція системи безперервної освіти України в європейський освітній простір: стан, проблеми, перспективи» (Чернівці, 2009), «Теоретико-методологічні засади моделювання навчально-виховних систем у педагогічних закладах освіти» (Полтава, 2009), «Викладач і студент: умови особистісного і професійного зростання» (Черкаси, 2009), Пре-конференція Європейської Асоціації Освітніх Досліджень – Preconference ECER «Theory and Evidence in European Educational Research» (Відень, 2009), «Пріоритетні напрями підготовки вчителя іноземної мови у контексті вимог Болонського процесу» (Ніжин, 2009; 2011; 2019), «Інформаційно-телекомунікаційні технології в сучасній освіті: досвід, проблеми, перспективи» (Львів, 2009; 2012), 35 Щорічна конференція Європейської Асоціації педагогічної освіти (АТЕЕ) «Responsibility,

Challenge and Support in Teachers' Life-long Professional Development» (Будапешт, Угорщина, 2010), «Розбудова освіти для суспільства знань: мова, полікультурність, особистість» (Умань, 2010), «Освітні вимірювання в інформаційному суспільстві» (Київ, 2010), «Вища освіта України у контексті інтеграції до європейського освітнього простору» (Київ, 2010); «Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання у підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми» (Вінниця, 2010, 2012; 2014), «Розвиток освітніх систем у глобальному вимірі: тенденції і прогнози» (Умань, 2011), «Управління процесом кадрового забезпечення інноваційного розвитку вищих навчальних закладів України» (Київ-Буча, 2011; 2012), «Сучасні освітні технології у професійній підготовці майбутніх фахівців» (Львів, 2011), «Наука та освіта в сучасному університеті в контексті міжнародного співробітництва» (Маріуполь, 2011), «Education-Technology-Computer Science» (Przemysl, 2011), «Освіта дорослих як фактор розвитку дорослої людини в умовах сучасних соціальних змін» (Черкаси, 2012), «Міждисциплінарність як методологія гуманітарних наук: мова, освіта, культура» (Умань, 2012), «Інноваційні процеси в освітньому просторі: доступність, ефективність, якість (Луганськ, 2012)», «Професійно-мистецька школа у системі національної освіти України» (Мала Білозерка, 2012), «Модернизация системы профессионального образования на основе регулируемого эволюционирования, Москва-Челябинск, 2012), VI міжнародна конференція Мережі політики педагогічної освіти в Європі» (Teacher education police in Europe, TEPE) «Research, Policy, and Practice in Teacher Education in Europe» (Варшава, Польща, 2012), «Mezinárodní vědecko-odborné konference «Trendy ve vzdělávání 2012: Informační a komunikační technologie a didaktika ICT» (Чехія – Olomouc, 2012); Міжнародна конференція «Edukacja-technika-informatyka» (Польща, 2012), «Наука і освіта в глобалізованому світі: традиції, сьогодення, перспективи» (Умань, 2013), «Педагогічна освіта і наука в умовах класичного університету: традиції, проблеми, перспективи» (Львів, 2013), «Компететнісний підхід у системі неперервної професійної освіти» (Переяслав-Хмельницький, 2013); «Професійне становлення особистості: проблеми і перспективи» (Хмельницький, 2013; 2015), «Higher Education – Higher level learning?» (Таллін, Естонія, 2013), «Педагогіка вищої школи: методологія, теорія, технології» (Кіровоград, 2014); «Освіта дорослих у контексті сталого розвитку» (Київ, 2014), «Управління процесом кадрового забезпечення інноваційного розвитку вищих навчальних закладів України (Київ, 2014); «Інновації в освіті: сучасні підходи до професійного розвитку вчителів іноземних мов» (Ніжин, 2014), «Інноваційний розвиток вищої освіти: глобальний і національний виміри змін» (Суми, 2014, 2015–2019), «Ідеї академіка Івана Зязюна у працях його учнів і соратників» (Харків, 2015), «Професійна свобода особистості у вимірах гуманістичної спадщини Антона Макаренка та Івана Зязюна» (Полтава, 2015); «Педагогічні інновації у фаховій освіті» (Ужгород, 2015), «Освітні інновації: філософія, психологія, педагогіка» (Суми, 2015; 2017; 2019); «Наукова спадщина академіка Івана Зязюна у вимірах сучасності й майбутнього (Київ, 2017; Чернігів, 2019); «Розвиваємо освіту разом – навчаємось один в одного і навчаємо один одного» в рамках освітнього проекту між містами – побратимами Ірпінь (Україна)

– Борна (ФРН), 2017); «Творча спадщина А. С. Макаренка в контексті інноваційного розвитку освіти XXI століття» (Суми, 2018); Міжнародні конференції Української асоціації дослідників освіти «Емпіричні дослідження для реформування освіти в Україні» (Київ, 2017), «Імплементация європейських стандартів в українські освітні дослідження» (Київ, 2019); «Розвиток професіоналізму сучасного педагога в постнекласичній парадигмі» (Черкаси, 2019); «Освіта і формування конкурентоспроможності фахівців в умовах євроінтеграції» (Мукачеве, 2017, 2018);

– *міжнародні дискусійні, науково-практичні та веб-форуми*: Міжнародний Форум фахівців у галузі освітніх вимірювань (Київ, 2012), «Європейський Союз – Україна : освіта дорослих» (Київ, 2014); «Мова, освіта, культура: античні цінності – сучасне застосування» (Умань, 2016); Web-форум «Розбудова єдиного відкритого інформаційного простору освіти впродовж життя» (Київ–Харків, 2019);

– *міжнародні читання*: Десяті міжнародні ювілейні Захаренківські наукові читання «Науково-педагогічна спадщина Олександра Антоновича Захаренка як джерело виховання молодого покоління» (Черкаси, 2012), I Міжнародні педагогічно-мистецькі читання пам'яті професора О. П. Рудницької «Педагогіка мистецтва і мистецтво педагогічної дії» (Київ, 2012), Міжнародні педагогічно-мистецькі читання пам'яті професора О. П. Рудницької «Неперервна педагогічна освіта XXI століття: досвід, інновації, тенденції» (Київ, 2015-2018);

– *міжнародні науково-практичні та науково-методологічні семінари*: «Проектна діяльність як інструмент досліджень, навчання та інновацій» (Ніжин, 2016); «Розвиток порівняльної професійної педагогіки у контексті глобалізаційних та інтеграційних процесів» (Хмельницький, 2012–2019 рр.);

– *міжрегіональні та всеукраїнські науково-практичні конференції*: «Психолого-педагогічні аспекти розвитку педагогічної майстерності викладачів в умовах євроінтеграції» (Глухів, 2007), «Теорія і практика запровадження засад Болонського процесу в Україні» (Київ, 2009), «Мова, освіта в контексті Болонського процесу» (Київ, 2009), «Сучасна українська початкова школа: реалії та перспективи» (Кривий ріг, 2010), «Україна і світ: діалог мов та культур» (Київ, 2011), «Теоретико-методологічні аспекти мистецької освіти: здобутки, проблеми та перспективи» (Умань, 2011), «Практична підготовка педагогічних кадрів у вищій школі в умовах інтеграції України в Європейський освітній простір: стан та перспективи» (Переяслав-Хмельницький, 2012), «II Всеукраїнські Морозівські педагогічні читання» (Київ, 2012), «Методологія і методика інтерактивного навчання у середній і вищій школі» (Умань, 2012), «Науково-педагогічна спадщина Антона Макаренка у практиці сучасних освітніх закладів» (Київ, 2013), «Сучасні технології навчання у професійній підготовці майбутніх фахівців» (Львів, 2013), «Сучасна середня освіта: інновації, методологія, теорія, практика» (Кременчук, 2014); «Інноваційні підходи до професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів» (Київ, 2014), «Актуальні проблеми навчання і виховання в контексті сучасної освітньої парадигми» (Мукачеве, 2015); «Теоретико-методичні засади системи професійного самовизначення особистості в умовах регіону» (Кременчук, 2016); «Музейна педагогіка – проблеми, сьогодення, перспективи»

(Київ, 2017) «Академічна культура дослідника в освітньому просторі» (Суми, 2017), «Професійний розвиток фахівців у системі освіти дорослих: історія, теорія, технології» (Київ, 2018), «Вища освіта: удосконалення якості підготовки фахівців» (Київ, 2019);

– *всеукраїнські науково-практичні та онлайн-семінари*: Всеукраїнський науково-практичний Інтернет-семінар «Актуальні проблеми фахової підготовки студентів музично-педагогічного профілю згідно з новими стандартами й програмами» (10–11 листопада, ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький педагогічний університет імені Григорія Сковороди»); Всеукраїнський науковий он-лайн семінар «Макаренківські читання», присвяченому 131 річниці від дня народження А. С. Макаренка та 95-річчю Сумського державного педагогічного університету (Суми, 2019);

– *всеукраїнські читання*: Десяті міжнародні ювілейні Захаренківські наукові читання «Науково-педагогічна спадщина Олександра Антоновича Захаренка як джерело виховання молодого покоління» (Черкаси, 2012); Психолого-педагогічні читання, присвячені пам'яті академіка Івана Андрійовича Зязюна «Інноваційна педагогічна освіта: проблеми, реалії і перспективи» (Київ, 2014); Всеукраїнські психолого-педагогічні читання, присвячених пам'яті доктора педагогічних наук, професора Федоришина Бориса Олексійовича «Профорієнтація: стан і перспективи розвитку» (Київ, 2014–2019); Всеукраїнські педагогічні читання «Освіта впродовж життя: вимоги часу», присвячених пам'яті видатного вченого-педагога Олени Степанівни Дубинчук (Київ, 2010; 2012; 2015; 2017; 2019), «Всеукраїнські психолого-педагогічні читання, присвячені пам'яті академіка Івана Андрійовича Зязюна «Інноваційна педагогічна освіта: проблеми, реалії, перспективи» (Київ, 2014), «Всеукраїнські педагогічні читання, присвячені пам'яті академіка Семена Устимовича Гончаренка «Особистісний і професійний розвиток дорослих: проблеми і перспективи» (Київ, 2014; 2016; 2018), Четверті всеукраїнські педагогічні читання, присвячених 80-річчю з дня народження Людмили Кондрашової «Професійна успішність педагогічного працівника як основа менеджменту якості освітнього процесу» (Черкаси, 2019);

– *науково-практичні семінари*: «Проблема ідентичності у дослідженні загальнокультурного розвитку особистості педагога в умовах постіндустріального суспільства» (Київ, 2012), «Педагогічна компаративістика – 2011: Компаративістські підходи підтримки та розвитку обдарованості» (Київ, 2011), «Педагогічна компаративістика-2012: аспект обдарованості» (Київ, 2012), «Педагогічна компаративістика – 2013: трансформації в освіті зарубіжжя та український контекст» (Київ, 2013), «Педагогічна компаративістика – 2014: якісний вимір освіти зарубіжжя та український контекст» (Київ, 2014); Педагогічна компаративістика – 2015: трансформації в освіті зарубіжжя та український контекст» (Київ, 2015); науково-практичний семінар для співробітників ІООД НАПН України з проблем порівняльної педагогіки (Київ, 2014); «Актуальні проблеми методичної підготовки майбутнього вчителя іноземних мов» (Ніжин, 2015); «Проектна діяльність як інструмент досліджень, навчання та інновацій» (Ніжин, 2016);

– *науково-методологічний семінар*: «Психопедагогіка як інструмент взаємодії учителя і учня» (Київ, 2012);

– *науково-методичний семінар*: «Підготовка вчителя в Європі в умовах євроінтеграційних процесів» (Миколаїв, 2011);

– *методологічні семінари НАПН України*: «Психолого-педагогічні засади розвитку особистості в освітньому просторі» (Київ, 2008), «Концептуальні засади професійного розвитку особистості в умовах євроінтеграційних процесів» (Київ, 2014), «Компетентнісний підхід в освіті: теоретичні засади і практика реалізації» (Київ, 2014), «Інтеграція освіти і науки – необхідна умова інноваційного розвитку країни» (Київ, 2015), «Концептуальні засади розвитку освіти дорослих: світовий досвід, українські реалії і перспективи» (Київ, 2018);

– *круглі столи*: «Мобільність як ознака становлення і розвитку педагогічної компетентності» (Київ, 2012), «Інноваційні педагогічні технології у підготовці майбутніх вчителів» (Київ-Суми, 2011–2015), «Наукова спадщина академіка І. А. Зязюна та актуалітети сучасної педагогічної освіти в Україні» (Київ, 2015), «Нова українська школа: виклики для професійного розвитку педагогічних працівників» (Київ, 2018), «Український вчитель у дзеркалі всеукраїнського опитування за методологією TALIS» (Київ, 2018);

– *звітні наукові конференції* Інституту педагогічної освіти і освіти дорослих імені Івана Зязюна НАПН України (Київ, 2008–2019 рр.) та ін.

Основні результати дослідження систематично обговорювалися на наукових семінарах і засіданнях відділу зарубіжних освітніх систем Інституту педагогічної освіти і освіти дорослих НАПН України (2007–2019 рр.); кафедри педагогіки Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії (2017–2019 рр.).

Дисертацію на здобуття наукового ступеня кандидата біологічних наук «Вплив нелетальних доз іонізуючої радіації і спіруліни на біохімічні та ультраструктурні показники стану сперматозоїдів та органів регуляції сперматогенезу щурів» за спеціальністю 03.01.01 – радіобіологія захищено в 2002 році у Київському національному університеті імені Тараса Шевченка, матеріали якої в тексті докторської дисертації не використовувалися.

Публікації. Результати дослідження висвітлено у 92 публікаціях автора (85 – одноосібні), з яких 57 відображають основні наукові результати дисертації (зокрема 1 одноосібна монографія, 4 колективні монографії, 1 методичний посібник, 15 публікацій у виданнях, включених до міжнародних наукометричних баз, 6 публікацій в зарубіжних наукових виданнях), 35 праць, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації.

Структура та обсяг дисертації зумовлена змістом досліджуваної проблеми, об'єктом, предметом та завданнями дослідження, логікою викладу його основних результатів і складається зі вступу, п'яти розділів, висновків до них, загальних висновків, списку використаних джерел (775 найменувань, із них 308 – іноземними мовами) і 14 додатків на 43 сторінках. Загальний обсяг дисертації становить 629 сторінок друкованого тексту, основний текст викладено на 488 сторінках. Роботу ілюстровано 7 таблицями та 1 рисунком.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У вступі обґрунтовано актуальність дослідження, визначено об'єкт, предмет, мету, завдання, охарактеризовано джерельну базу та методи, викладено концепцію дослідження, його методологічні й теоретичні засади, описано етапи наукового пошуку, обґрунтовано наукову новизну і теоретичне значення дослідження, розкрито практичне значення одержаних результатів, подано відомості про апробацію та впровадження, структуру й обсяг дисертації.

У першому розділі – «Розвиток педагогічної освіти як об'єкта міждисциплінарного наукового дослідження» – розкрито стан дослідженості проблеми розвитку педагогічної освіти в Греції, Італії та Іспанії наприкінці ХХ – початку ХХІ ст.

на основі історіографічного аналізу праць вітчизняних, грецьких, італійських, іспанських та зарубіжних науковців. З'ясовано, що розвиток педагогічної освіти у цих країнах вивчено фрагментарно, не здійснено цілісно-системного аналізу етапів становлення та тенденцій розвитку педагогічної освіти в Греції, Італії та Іспанії в означений хронологічний період.

Визначено місце, функції та роль педагогічної освіти як проблеми міждисциплінарного наукового дослідження з точки зору освіти дорослих, порівняльної педагогіки та психопедагогіки. Доведено, що у сучасній педагогічній теорії та освітній практиці сьогодні накопичено достатню кількість порівняльних історико-педагогічних досліджень, присвячених аналізу становлення і розвитку порівняльної професійної педагогіки, моделям забезпечення якості педагогічної освіти, освітнім реформам системи підготовки вчителів у різних країнах ЄС і зокрема, в Греції, Італії та Іспанії, котрі формують певного роду епістемологічний, гносеологічний та евристичний фундамент для модернізації педагогічної освіти в Україні та світі.

Проаналізовано результати міжнародних порівняльних досліджень (PISA, TIMSS та ін.), які забезпечують розвиток педагогічної освіти і є одним із найважливіших ресурсів забезпечення якості педагогічної освіти, оскільки формулювання загальноприйнятих вимог до курикулуму вчителів та концепцій поліпшення якості освітнього процесу сприятиме розвитку загальноєвропейського простору вищої освіти, в якому взаємне визнання є ключовою проблемою.

У другому розділі – «Теоретико-методологічні основи дослідження розвитку педагогічної освіти в Греції, Італії та Іспанії» – окреслено методологічні підходи та принципи розвитку педагогічної освіти; обґрунтовано концептуальні ідеї розвитку педагогічної освіти у досліджуваних країнах, з'ясовано вплив філософсько-педагогічних концепцій на розвиток педагогічної освіти у південно-європейських країнах; розроблено методологічну модель порівняльного історико-педагогічного дослідження розвитку педагогічної освіти в Греції, Італії та Іспанії на чотирьох рівнях: логіко-аналітичному; узагальнювально-оцінювальному; результативно-порівняльному та прогностично-інтерпретаційному.

Запропонована нами методологічна модель (табл. 1) порівняльного історико-педагогічного дослідження ґрунтується на теоретичних узагальненнях провідних

чинників, у контексті яких отримала розвиток і функціонування модель педагогічної освіти в Греції, Італії та Іспанії, а також важливій семантичній інформації про безперервну педагогічну освіту Греції, Італії та Іспанії, в умовах якої реалізується професійний розвиток вчителів і призначена для логічного представлення її рівнів у їх взаємозв'язку, а також визначення особливостей професійного розвитку вчителів у кожній країні; виявлення спільних та відмінних тенденцій у розвитку педагогічної освіти досліджуваних країн.

Таблиця 1

Методологічна модель порівняльного історико-педагогічного дослідження розвитку педагогічної освіти в Греції, Італії та Іспанії наприкінці ХХ – початку ХХІ століття

РІВЕНЬ I. Логіко-аналітичний		
вивчення наукової літератури з проблеми дослідження; збір фактичної інформації та аналіз фактів щодо особливостей розвитку педагогічної освіти в Греції, Італії та Іспанії	визначення та конкретизація основного поняттєво-термінологічного апарату дослідження	визначення відмінностей у трактуванні деяких термінів, понять, суджень та категорій; аналіз суперечностей і з'ясування причин їх виникнення
РІВЕНЬ II. Узагальнювально-оцінювальний		
визначення концептуальних ідей дослідження та розробка теоретико-методологічних основ наукового дослідження	оцінка стану педагогічної освіти в Греції, Італії та Іспанії для визначення тенденцій її розвитку	осмислення теоретико-методологічних основ дослідження розвитку педагогічної освіти у досліджуваних країнах
РІВЕНЬ III. Результативно-порівняльний		
визначення провідних чинників розвитку педагогічної освіти в Греції, Італії та Іспанії; здійснення історико-педагогічного аналізу еволюції європейського виміру в педагогічній освіті досліджуваних країн	узагальнення структурно-функціональних характеристик педагогічної освіти кожної з аналізованих країн та виявлення спільних і відмінних тенденцій їх розвитку	розробка періодизації розвитку педагогічної освіти в Греції, Італії та Іспанії наприкінці ХХ – початку ХХІ століття
РІВЕНЬ IV. Прогностично-інтерпретаційний		
перевірка оціночних суджень, узагальнень та припущень	корекція та поглиблення попередньо зроблених суджень та висновків	формулювання висновків дослідження, окреслення перспективних напрямів модернізації педагогічної освіти в Україні; розробка наукових рекомендацій для модернізації педагогічної освіти в Україні на основі конструктивних ідей південно-європейського досвіду

Аналіз впливу філософсько-педагогічних концепцій на розвиток педагогічної освіти в досліджуваних країнах уможливив розкриття діалектики системи педагогічної освіти країн Південної Європи, визначення та вирішення протиріч її становлення та розвитку, виявлення взаємозв'язку кількісних та якісних змін, дослідження переходу до більш високих стадій еволюційного розвитку зі збереженням усього позитивного, що було раніше. Зокрема, з'ясовано, що для періоду кінця ХХ – початку ХХІ століття розуміння процесу розвитку педагогічної освіти втратило однозначність й набуло міждисциплінарного характеру.

У контексті проблеми наукового пошуку під порівняльним історико-педагогічним дослідженням розвитку педагогічної освіти в Греції, Італії та Іспанії розуміли порівняння систем освіти цих країн (або компонентів цих систем) з метою виявлення, аналізу спільного та відмінного між освітніми фактами та педагогічними явищами, обґрунтування тенденцій їх розвитку для забезпечення об'єктивної оцінки прогностичних можливостей застосування конструктивних ідей південно-європейського досвіду у вирішенні проблем модернізації вітчизняної педагогічної освіти. При цьому виходили з певних міркувань: вибір географічних меж дослідження (Греція, Італія та Іспанія) зумовлений *регіональним підходом* (тобто класифікація за географічним розташуванням) до спорідненої групи країн, в даному випадку за *географічним критерієм* (країни Південної Європи, які входять до Середземноморського басейну); усі обрані країни також характеризуються тим, що наприкінці ХХ – початку ХХІ століття вони перебували на різних етапах європейської інтеграції, однак, контекстуальні та процесуальні особливості їх розвитку багато в чому подібні між собою завдяки тому, що вони перебували під тривалим впливом тоталітарних режимів, мають спільне прагнення наблизити свої системи вищої освіти до вимог Болонського процесу та зберегти національні особливості в питаннях культури та освіти; ці країни володіють вагомими педагогічними досягненнями, які вивчаються в європейських масштабах та рекомендуються європейськими освітніми інституціями; ці країни володіють розвиненою системою неперервної педагогічної освіти, становлення і розвиток якої детермінований історичним, соціальним та економічним поступом, національними традиціями і враховує специфіку функціонування європейського та міжнародного освітнього простору; вивчення, узагальнення та осмислення тенденцій розвитку педагогічної освіти в Греції, Італії та Іспанії наприкінці ХХ – початку ХХІ ст., з одного боку, уможливить упередження помилок у модернізації вітчизняної системи педагогічної освіти, натомість з іншого боку, може стати джерелом цінних науково-рекомендацій у процесі інтеграції України до загальноєвропейського освітнього простору.

У третьому розділі – «Становлення та розвиток педагогічної освіти в Греції, Італії та Іспанії в умовах європейської інтеграції» – з'ясовано провідні чинники та генезу розвитку педагогічної освіти в Греції, Італії та Іспанії, розглянуто еволюцію європейського виміру у педагогічній освіті досліджуваних країн, обґрунтовано вибір верхньої (1983–1991 рр.) та нижньої (1999–2012 рр.)

хронологічних меж дослідження, подано поетапність цього періоду.

Означений хронологічний період відзначається поетапним розширенням ЄС та вступом Греції, Італії та Іспанії до ЄС на різних етапах європейської інтеграції, бурхливим розвитком інформаційно-комунікаційних технологій, глобалізаційних та інтеграційних процесів, які висувають нові вимоги до педагогічної освіти цих країн, зокрема створення спільної міжнародної моделі вчителя-європейця.

Історико-педагогічний аналіз соціально-економічних, суспільно-історичних, соціокультурних, політичних передумов, історичний процес становлення та розвитку педагогічної освіти та висвітлення його в наукових джерелах, дозволив розробити авторську періодизацію її розвитку та уможливив виокремлення різних її етапів, що стало можливим на основі визначення певних *критеріїв* та показників (якісних та кількісних) у досліджуваних країнах: хронологія виникнення закладів вищої освіти для підготовки вчителів, типи навчальних закладів, розвиток законодавчої бази, теоретичних засад, особливості організації професійного розвитку вчителів, відповідність навчального процесу новим суспільним потребам, загальноєвропейським тенденціям; трансформації в освітньому просторі ЄС, пов'язані з моментом вступу Греції, Італії та Іспанії на послідовних етапах розширення ЄС, що вплинуло на модернізацію законодавчо-нормативної бази у досліджуваних країнах; намагання наблизити власні вектори функціонування в Євро-середземноморському просторі вищої освіти та інтегруватися до Європейського простору вищої освіти (ЄПВО) з підписанням Болонської декларації, що вимагає нових інноваційних моделей підготовки педагогічних кадрів.

Застосування вище означених критеріїв сприяло виокремленню періодизації за такими етапами становлення та розвитку педагогічної освіти:

1) *інтеграційний етап* (1983–1991 рр.) – процес університетизації педагогічної освіти; концептуалізація ідеї європеїзації вищої школи з підписанням Рекомендацій «Про роль середньої школи у підготовці молоді до життя» (1983), Резолюції Ради Європи та Міністрів Освіти Європейського співтовариства «Про європейський вимір в освіті»; прийняття фундаментальних принципів функціонування ВНЗ (підписання Великої Хартії університетів – 1988, «Меморандуму про вищу освіту в країнах ЄС» (1991); упровадження програм академічної мобільності (Еразмус), долучення до реалізації цілей євроінтеграційних процесів тощо.

2) *реформаторський етап* (1992 р. – 1998 р.) – підписання Маастрихтської угоди (1992), Лісабонської (1997), Сорбонської (1998) декларації; реалізацією об'єднаних програм ЄС з виховання та формування особистості («Сократ», «Леонардо да Вінчі», «Молодь для Європи» та ін.); поглиблення ідеї європеїзації вищої школи, визначення загального напрямку змін у системі вищої освіти у зв'язку з об'єднанням із державами Середземноморського економічного регіону, актуалізація соціально-політичних цілей Болонського процесу, входження низки закладів педагогічної освіти до структури університетів, зміцнення законодавчо-нормативної бази, творчих пошук теоретичних і практичних основ підготовки педагогів на основі відповідних моделей навчання з урахуванням

загальноєвропейських тенденцій;

3) *етап глобальних трансформацій (1999 р. – 2012 р.)* – консолідація Європейського простору вищої освіти (Болонська декларація 1999 р.; Бухарестське комюніке (2012); модернізація професійної підготовки фахівців згідно вимог Болонського процесу, посилення студентів та мобільності педагогічних працівників, поглиблення євроінтеграційних процесів. Долучення Греції, Італії та Іспанії до Болонської декларації (1999); участь в обговоренні Празької (2001), Берлінської (2003), Бергенської (2005) декларацій, Лондонського (2007), Львовенського комюніке (2009), Будапештсько-Віденської декларації (2010); Бухарестського комюніке (2012); Робочої програми «Освіта та навчання 2010» (2004); Стратегії розумного, стійкого та інклюзивного розвитку «Європа-2020» (2009) тощо.

У четвертому розділі – «Структурні та функціональні трансформації педагогічної освіти в Греції, Італії та Іспанії (кінець ХХ – початок ХХІ століття)» висвітлено нормативно-правові основи розвитку педагогічної освіти Греції, Італії та Іспанії наприкінці ХХ – початку ХХІ століття; виявлено особливості структурної організації педагогічної освіти в Греції, Італії та Іспанії наприкінці ХХ – початку ХХІ століття; окреслено особливості реалізації професійного розвитку вчителів у досліджуваних країнах.

З'ясовано, що у числі загальних пріоритетів урядів та Міністерств освіти досліджуваних країн є інвестування у вищу освіту; гарантування якості та рівності освіти; запровадження триступеневої структури організації освітнього процесу; формування гнучкої системи педагогічної освіти та підготовки вчителів; вдосконалення її якості.

Узагальнення науково-педагогічних джерел і методичної літератури, офіційних документів, інформаційних ресурсів мережі Інтернет дозволив нам дійти висновку, що в *Греції*: 1) підготовка вчителів для всіх типів шкіл у Грецькій республіці здійснюється на університетському рівні; навчальними планами педагогічних відділень Греції значний обсяг навчального часу відведено психолого-педагогічній та практичній підготовці; 2) в основі системи післядипломної педагогічної освіти в Греції містяться дві моделі: традиційна та інноваційна; серед організаційних форм у системі післядипломної педагогічної освіти виділяють пропедевтичне, періодичне, спеціальне підвищення кваліфікації, перепідготовка; в *Італії*: 1) характерною властивістю італійської системи є те, що професійна підготовка майбутніх вчителів не здійснюється в рамках традиційної університетської системи, тоді як у Греції та Іспанії підготовкою вчителя початкових класів займаються університети; 2) основним методом професіоналізації педагогічної діяльності вчителів в Італії є удосконалення базової педагогічної освіти, що безумовно стосується базової підготовки вчителів в Іспанії; в *Іспанії*: 1) серед категорій кваліфікацій вчителів виокремлюють: вихователів дошкільних закладів та початкової школи, вчителів середньої школи, викладачів університетів; 2) форми підвищення кваліфікації вчителів включають в себе: курси, семінари, конференції, програми для підвищення кваліфікації, візити-спостереження в інші школи, співробітництво між вчителями,

індивідуальні або спільні дослідження, наставництво, спостереження або тренування; 3) особливостями іспанської системи педагогічної освіти є її прагнення до регіональної автономії, управління та організації навчального процесу; створення можливостей для навчання в середній школі кожному учню; приділення уваги організації обов'язкової орієнтації професійно-педагогічної освіти на всіх рівнях; розвиток мережі педагогічної освіти, яка все ще перебуває у фазі перманентного удосконалення.

Аналіз особливостей професійного розвитку вчителів у Греції, Італії та Іспанії засвідчив, що у Греції початкова підготовка і неперервний професійний розвиток забезпечуються академічними інституціями та факультетами університетів. Доведено, що значні заходи оптимізації та урізноманітнення професійного розвитку вчителів шляхом широкого практичного використання інноваційних форм цього процесу належать Італійській республіці. З'ясовано, що підвищення кваліфікації вчителів досліджуваних країн здійснюється на базі різних установ (наприклад, у Греції – в педагогічних інститутах, ЗВО, регіональних центрах підготовки, в Іспанії – центрах професійного удосконалення та навчальних центрах, в Італії – школах спеціалізації (SSIS).

У п'ятому розділі – «Прогностичні можливості використання південно-європейського досвіду в процесі модернізації педагогічної освіти в Україні» – на основі проведеного аналізу тенденцій розвитку педагогічної освіти в Греції, Італії та Іспанії наприкінці ХХ – початку ХХІ ст. виявлено спільне та відмінне у розвитку педагогічної освіти Греції, Італії та Іспанії; обґрунтовано тенденції розвитку педагогічної освіти в досліджуваних країнах наприкінці ХХ – початку ХХІ століття.

На основі вивчення окремих аспектів модернізації системи вітчизняної педагогічної освіти нами виокремлено перспективні напрями модернізації педагогічної освіти в Україні, на основі аналізу яких визначено прогностичні напрями використання конструктивних ідей південно-європейського досвіду в умовах інтеграції України у європейський освітній простір та запропоновано науково-методичні рекомендації щодо використання конструктивних ідей педагогічного досвіду Греції, Італії та Іспанії у процесі модернізації системи педагогічної освіти в Україні на державному, інституційному, регіональному та індивідуальному рівнях.

На *державному рівні*: удосконалення нормативно-правового забезпечення модернізації педагогічної освіти; розробка стратегії соціального партнерства у професійному розвитку вчителів; поєднання централізації та децентралізації в управлінні системою педагогічної освіти; надання пріоритетності проблемам розбудови сучасної системи педагогічної освіти у контексті завдань модернізації школи ХХІ століття та розробки новітньої міжнародної моделі вчителя; задоволення освітніх потреб національних меншин в українському багатоетнічному суспільстві з урахуванням південно-європейського досвіду.

На *інституційному рівні*: оновлення змісту базової педагогічної освіти бакалаврів, а також розробка змісту, форм і методів педагогічної підготовки магістрів як фахівців вищої кваліфікації; забезпечення педагогічного

наставництва для вчителів-новачків; створення умов для інституційної та індивідуальної академічної мобільності; ширше застосування новітніх технологій та засобів відкритої освіти; фундаменталізація змісту навчання за рахунок розширення і поглиблення міждисциплінарних знань фахівців педагогічного профілю, орієнтованих на інноваційне мислення у розв'язанні проблемних ситуацій науково-практичної діяльності.

На *регіональному* рівні: розвиток соціального партнерства у професійному розвитку педагогічних працівників; забезпечення взаємозв'язку між ринком освітніх послуг та ринком праці; здійснення порівняльно-педагогічних досліджень з урахуванням загальноєвропейських тенденцій розвитку педагогічної освіти як відкритої динамічної системи та політику формування загальноєвропейського простору.

На *індивідуальному* рівні: усвідомлення значущості навчання упродовж життя та безперервного професійного розвитку; застосування потенціалу неформального та інформального навчання для задоволення потреб особистісного та професійного розвитку; членство у професійних організаціях та асоціаціях педагогів з метою активної участі у громадсько-державному управлінні освітою тощо.

Узагальнення результатів дослідження тенденцій розвитку педагогічної освіти в Греції, Італії та Іспанії наприкінці ХХ – початку ХХІ століття уможливило обґрунтування загальних висновків дослідження:

ВИСНОВКИ

У дисертації проведено теоретичний аналіз розвитку педагогічної освіти в Греції, Італії та Іспанії, визначено причини обрання для вивчення цих країн, подібність і відмінність між ними та можливість використання досвіду в Україні. Проведений аналіз дозволив зробити такі **висновки**:

1. Здійснений історіографічний аналіз науково-педагогічної літератури з проблеми дослідження засвідчив, що розвиток педагогічної освіти в Греції, Італії та Іспанії наприкінці ХХ – початку ХХІ століття вивчено фрагментарно у працях вітчизняних науковців та дослідників компаративістів близького зарубіжжя, не здійснювався цілісний порівняльно-історичний аналіз розвитку педагогічної освіти цих країн. Тим часом вітчизняна система педагогічної освіти могла б збагатитися новими конструктивними ідеями критичного осмислення педагогічного досвіду країн Південної Європи.

Доведено, що порівняльні дослідження теорії і практики розвитку педагогічної освіти в Греції, Італії та Іспанії безпосередньо пов'язані з порівняльним аналізом системи освіти цих країн і зокрема, її складовою педагогічної освіти, що здійснюється в рамках порівняльної педагогіки на засадах інтегративного підходу, з використанням здобутків психопедагогіки та психодидактики, відповідних сучасному рівню розвитку освітніх систем.

У свою чергу компаративістський погляд на становлення і розвиток педагогічної освіти Греції, Італії та Іспанії наприкінці ХХ – ХХІ ст. дає уявлення про еволюційні процеси, динаміку і тенденції розвитку, системи і моделі

навчання, які відкривають перспективи перегляду існуючих та виникнення нових педагогічних теорій, обґрунтування сучасних концептуальних ідей і підходів, осмислення сучасних проблем в освітній практиці.

Проведений аналіз вище означених міжнародних досліджень із забезпечення якості педагогічної освіти уможливорює визначення стратегії національної освітньої політики досліджуваних країн і може розглядатися у цьому контексті як джерело прийняття управлінських рішень, сприяє створенню спільної методологічної бази та практичних інструментів щодо розробки, запровадження й реалізації навчальних програм, котрі мають стати зрозумілими для різноманітних культурних контекстів.

2. Здійснений теоретичний аналіз літератури з проблеми формування наукового тезаурусу дослідження уможливив виокремлення трьох груп базових понять наукового дослідження, котрі виступають теоретичним підґрунтям дослідження тенденцій розвитку педагогічної освіти в Греції, Італії та Іспанії наприкінці ХХ – початку ХХІ століття, структуру освітніх систем цих країн, а також структурну організацію та зміст їхньої системи педагогічної освіти.

Доведено, що дослідження проблеми розвитку педагогічної освіти в Греції, Італії та Іспанії характеризується розвитком різних напрямів педагогічних теорій, концепцій та систем, пошуком, аналізом та обґрунтуванням нових підходів до вирішення теоретичних та практичних питань забезпечення якості педагогічної освіти; розглядається вітчизняними та зарубіжними ученими та практиками як продуктивний спосіб обґрунтування загальних концептуальних підходів до поліпшення якості навчання і викладання та виступають прогностичним джерелом для визначення національних стратегічних векторів сталого розвитку ступеневої педагогічної освіти, гармонізації її структур в умовах глобалізації та інтернаціоналізації освіти, що дало змогу зробити висновок про те, що педагогічна освіта є одночасно філософсько-педагогічною, міждисциплінарною категорією і соціокультурним феноменом, який відкриває можливості для підтвердження фактів, трактування процесів, пояснення реальних педагогічних ситуацій, які мають місце у сучасній педагогічній освіті Греції, Італії та Іспанії.

Концептуальні засади розвитку педагогічної освіти в Греції, Італії та Іспанії ґрунтуються на міждисциплінарному характері педагогічних знань, використанні методологічних та інтегративних підходу до цього процесу, його інтерпретації у ціннісно-цільовому та функціонально-процесуальному вимірах. Інтегративний характер дослідження педагогічної освіти у країнах Південної Європи зумовив його здійснення на методологічному, теоретичному та технологічному (практичному) рівнях.

Аналіз методологічних підходів до дослідження проблеми розвитку педагогічної освіти, що порівняльно-педагогічні дослідження розвитку педагогічної освіти в вище означених країнах вимагають вибору відповідного методологічного інструментарію, що дало змогу розробити методологічну модель дослідження розвитку педагогічної освіти в Греції, Італії та Іспанії наприкінці ХХ – початку ХХІ століття та окреслити рівні її реалізації у процесі здійснення дослідження, здійснити обґрунтування теоретико-методологічних основ

дослідження, а також обґрунтувати критерії вибору групи країн для дисертаційного дослідження.

Здійснений філософсько-педагогічний аналіз дослідження забезпечив розкриття діалектики розвитку педагогічної освіти в Греції, Італії та Іспанії, визначити та вирішити протиріччя її становлення та поступу, виявити взаємозв'язок кількісних та якісних змін, дослідити перехід до більш високих стадій еволюційного розвитку зі збереженням позитивних здобутків.

3. Застосування базових понять, врахування критеріїв дозволило розробити і запропоновано в означений вище хронологічний період поетапну авторську періодизацію розвитку педагогічної освіти:

1) *інтеграційний етап* (1983–1991 рр.) – процес університетизації педагогічної освіти; концептуалізація ідеї європеїзації вищої школи з підписанням Рекомендацій «Про роль середньої школи у підготовці молоді до життя» (1983), Резолюції Ради Європи та Міністрів Освіти Європейського співтовариства «Про європейський вимір в освіті»; прийняття фундаментальних принципів функціонування ВНЗ (підписання Великої Хартії університетів – 1988, «Меморандуму про вищу освіту в країнах ЄС» (1991); упровадження програм академічної мобільності (Еразмус), долучення до реалізації цілей євроінтеграційних процесів тощо.

2) *реформаторський етап* (1992 р. – 1998 р.) – підписання Маастрихтської угоди (1992), Лісабонської (1997), Сорбонської (1998) декларації; реалізацією об'єднаних програм ЄС з виховання та формування особистості («Сократ», «Леонардо да Вінчі», «Молодь для Європи» та ін.); поглиблення ідеї європеїзації вищої школи, визначення загального напрямку змін у системі вищої освіти у зв'язку з об'єднанням із державами Середземноморського економічного регіону, актуалізація соціально-політичних цілей Болонського процесу, входження низки закладів педагогічної освіти до структури університетів, зміцнення законодавчо-нормативної бази, творчих пошук теоретичних і практичних основ підготовки педагогів на основі відповідних моделей навчання з урахуванням загальноєвропейських тенденцій;

3) *етап глобальних трансформацій* (1999 р. – 2012 р.) – консолідація Європейського простору вищої освіти (Болонська декларація 1999 р.; Бухарестське комюніке (2012); модернізація професійної підготовки фахівців згідно вимог Болонського процесу, посилення студентів та мобільності педагогічних працівників, поглиблення євроінтеграційних процесів. Долучення Греції, Італії та Іспанії до Болонської декларації (1999); участь в обговоренні Празької (2001), Берлінської (2003), Бергенської (2005) декларацій, Лондонського (2007), Львовенського комюніке (2009), Будапештсько-Віденської декларації (2010); Бухарестського комюніке (2012); Робочої програми «Освіта та навчання 2010» (2004); Стратегії розумного, стійкого та інклюзивного розвитку «Європа-2020» (2009) тощо.

4. Порівняльний аналіз організації педагогічної освіти в Греції, Італії та Іспанії уможливив виокремлення спільностей і відмінностей між освітніми системами досліджуваних країн. Серед відмінностей виділено: типи навчальних

закладів, ступені та форми і методи професійної підготовки вчителів; різна структура та зміст педагогічної освіти. До спільних ознак віднесені: групи компетентностей, які включені в курикулуми; кваліфікаційні стандарти; педагогічна освіта здійснюється в межах Європейської комісії «Освіта»; кожна територіальна одиниця має власні органи управління освітою; заклади вищої освіти мають автономне право встановлювати вимоги до навчального процесу і його результат.

5. Виокремлено провідні тенденції розвитку педагогічної освіти у досліджуваних країнах: запровадження триступеневої системи підготовки педагогів (бакалавр, магістр, доктор); перетворення педагогічної освіти на освіту дослідницько-орієнтованого спрямування; зростання якісно-кількісного складу контингенту студентської популяції та професорсько-викладацького складу педагогічних ЗВО; розширення їх академічної мобільності; модернізація структури та змісту педагогічної освіти; диверсифікація джерел фінансування; формування загальноєвропейського простору вищої педагогічної освіти і науки з відповідним узгодженням змісту педагогічної освіти (курукулуму) та процедури взаємного визнання дипломів й затвердження загальноєвропейської рамки професійних кваліфікацій; інтеграція європейської педагогічної освіти; національна спрямованість педагогічної освіти; університизація та фундаменталізація педагогічної освіти; запровадження компетентнісного підходу; гуманізація, демократизація, диверсифікація, децентралізація, неперервність та зростання престижу професії педагога.

6. Обґрунтовано *перспективні напрями модернізації педагогічної освіти в Україні*: створення єдиного педагогічного освітнього вітчизняного простору, що передбачає забезпечення якості, узгодження термінів і періодів підготовки педагогів; оновлення змісту педагогічної освіти; застосування у професійній підготовці майбутніх педагогів інформаційно-комунікаційних технологій; запровадження трициклової структури вищої педагогічної освіти та її гармонізація з Європейською рамкою кваліфікацій. Все вище означене дає підстави для об'єктивного висновку про те, що модернізація педагогічної освіти в Україні в умовах європейської інтеграції вимагає критичного осмислення кращих зразків вітчизняного та зарубіжного історико-педагогічного досвіду.

Здійснене дослідження не вичерпує усіх аспектів досліджуваної проблеми. Отримані результати доводять необхідність її подальшого теоретичного розроблення за такими перспективними напрямками: порівняльне дослідження сучасних підходів до технологій моделювання та тенденцій професійного розвитку учителів; виявлення особливостей акредитації програм підготовки та сертифікації вчителів в інших країнах Південної Європи; популяризація ефективних методик критичного осмислення та можливості поширення позитивного досвіду педагогів Греції, Італії та Іспанії.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, в яких опубліковані основні результати дисертації

1. Постригач Н. О. Розвиток педагогічної освіти в Греції, Італії та Іспанії (кінець ХХ – початок ХХІ століття): тенденції та перспективи: [моногр.]. Київ; Тернопіль: Терно-граф, 2019. 424 с.
2. Постригач Н. О. Розвиток педагогічної освіти Грецької республіки (друга половина ХХ – початок ХХІ сторіч). *Модернізація педагогічної освіти в європейському та євроатлантичному освітньому просторі*: [кол. моногр.]. Київ: Педагогічна думка, 2011. С. 68–97.
3. Постригач Н. О. Розвиток громадянської компетентності вчителів в університетах країн Південної Європи (Греції, Італії та Іспанії) *Компетентнісний підхід до підготовки педагогів у зарубіжних країнах: теорія та практика*: [кол. моногр.]. Кіровоград: Імекс-ЛТД, 2014. С. 145–201.
4. Postrygach N. Structural and functional features of the reforming of teacher education across the world. *Teacher Education in Ukraine: Historical Experience and Modern Challenges*: [monograph]. Poland–Lublin, 2014. pp. 130–141.
5. Постригач Н. Особливості професійної підготовки вчителів у країнах Південної Європи у ХХІ столітті. *Учитель: виміри професійного становлення і міжнародної освіти*: [кол. моногр.]. Мукачево: Редакційно-видавничий центр МДУ, 2019. С. 101–123.
6. Постригач Н. Розвиток педагогічної освіти в Італійській республіці наприкінці ХХ – на початку ХХІ ст.: метод. посіб. Тернопіль: «Вектор», 2011. 46 с.
7. Постригач Н. О. Система освіти в Греції: загальні тенденції та перспективи. *Наукові записки*. Сер.: Педагогіка. Тернопіль, 2005. № 7. С. 126–132.
8. Постригач Н. О. До питання про реформування вищої школи в Італії. *Вища освіта України*. 2006. Дод. 3, т. 1: Вища освіта України у контексті інтеграції до Європейського освітнього простору. С. 279–283.
9. Постригач Н. О. Професійно-технічна освіта Греції. *Професійно-технічна освіта*. 2006. № 4. С. 38–40.
10. Постригач Н. О. Реалізація концепції навчання впродовж життя в структурі безперервної освіти Греції. *Педагогіка і психологія формування творчої особистості: проблеми і пошуки*: зб. наук. праць. Запоріжжя, 2006. Вип. 39. С. 310–314.
11. Постригач Н. О. Система оплати праці вчителя за рубежом: досвід Грецької республіки. *Наукові записки*. Сер.: Педагогіка. Тернопіль. 2006. № 7. С. 195–198.
12. Постригач Н. О. Сучасний досвід професійної підготовки безробітного населення в країнах Південної Європи. *Педагогіка і психологія формування творчої особистості: проблеми і пошуки*: зб. наук. праць. Запоріжжя, 2006. Вип. 40. С. 350–356.
13. Постригач Н. О. Сучасні зміни професійної освіти Греції. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Сер.: Педагогіка. Соціальна робота. Ужгород, 2006. Вип. 10. С. 97–99.

14. Постригач Н. О. Сучасні тенденції змісту підготовки вчителів для дошкільних установ та початкової школи Греції. *Вісник Глухівського державного педагогічного університету*. Сер.: Педагогічні науки. Глухів, 2006. Вип. 6. С. 100–103.

15. Постригач Н. О. Теорія і практика впровадження Болонського процесу в систему вищої освіти Греції. *Науковий вісник Чернівецького університету*. Сер.: Педагогіка та психологія. Чернівці, 2006. Вип. 287. С. 139–145.

16. Постригач Н. О. Європейська професійна освіта: ретроспективний аналіз та сьогодення. *Збірник наукових праць Національної академії Державної прикордонної служби України*. Хмельницький: НАДПСУ, 2009. № 48/2, ч. II. С. 99–102.

17. Постригач Н. О. Напрями розвитку педагогічної освіти в Греції, Італії та Іспанії. *Науковий вісник Чернівецького університету*: зб. наук. праць. Сер.: Педагогіка та психологія. Чернівці, 2009. Вип. 469. С. 175–184.

18. Постригач Н. О. Особливості професійної підготовки вчителів в Іспанії. *Вісник Київського Міжнародного університету*. Сер.: Педагогічні науки. Київ, 2009. Вип. 13. С. 242–251.

19. Постригач Н. О. Особливості реформування педагогічної освіти в умовах європейських інтеграційних процесів. *Гуманізація навчально-виховного процесу*: зб. наук. праць. Слов'янськ, 2009. Вип. XLIX. С. 58–64.

20. Постригач Н. О. Пріоритетні напрями підготовки професійної підготовки вчителя іноземної мови у Греції. *Наукові записки*. Сер.: Психолого-педагогічні науки. Ніжин, 2009. Вип. 3. С. 258–263.

21. Постригач Н. О. Професійна підготовка педагогічного персоналу в європейських країнах середземноморського регіону. *Імідж сучасного педагога*. 2009. № 10 (99): Підготовка вчителя в умовах глобалізації. С. 33–36.

22. Постригач Н. О. Стратегії реформування професійної підготовки майбутнього вчителя у Грецькій республіці. *Вісник Черкаського університету*. Сер.: Педагогічні науки. Черкаси, 2009. Вип. 163. С. 113–117.

23. Постригач Н. О. Досвід застосування інформаційно-комунікаційних технологій в університетах Венеції. *Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання у підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми*: зб. наук. праць. Київ – Вінниця, 2010. Вип. 23. С. 495–500.

24. Постригач Н. О. Особливості реалізації принципів Болонського процесу в європейському освітньому просторі. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. Суми: СумДПУ ім. А.С.Макаренка, 2010. № 8 (10). С. 111–117.

25. Постригач Н. О. Розвиток методології порівняльно-педагогічних досліджень в умовах модернізаційних освітніх процесів. *Вища освіта України. Тематичний випуск: Вища освіта України у контексті інтеграції до європейського освітнього простору*. 2010. С. 292–297.

26. Постригач Н. О. Структурні зміни в організації початкової освіти у Королівстві Іспанія. *Педагогіка вищої та середньої школи*: зб. наук. праць. Кривий Ріг, 2010. Вип. 28. С. 16–22.

27. Постригач Н. О. Компетентнісний підхід як механізм забезпечення якості педагогічної освіти. *Науковий вісник Миколаївського державного університету імені В. О. Сухомлинського*. Сер.: Педагогічні науки. Миколаїв, 2011. Вип. 1.32. С. 65–67.

28. Постригач Н. О. Розвиток європейської освітньої політики в підготовці педагогічних кадрів у контексті інтеграційних процесів. *Вісник Академії педагогічних наук*. Сер.: Педагогіка і психологія. 2011. № 4. С. 39–45.

29. Постригач Н. О. Розвиток ідей європейського виміру в структурах вищої освіти Європи. *Науковий вісник Чернівецького університету*. Сер.: Педагогіка та психологія. Чернівці, 2011. Вип. 576. С. 134–145.

30. Постригач Н. О. Роль іспанських університетів у розбудові Європи Знань. *Вища освіта України*. 2011. Дод. 2, т. 7 (32): Тем. вип.: Вища освіта України у контексті інтеграції до європейського освітнього простору. С. 296–301.

31. Постригач Н. О. Структурна організація вищої освіти в Королівстві Іспанія. *Педагогічна теорія і практика: зб. наук. праць*. Київ, 2011. Вип. 2. С. 268–278.

32. Postrygach N. The main responses of national education systems to European challenges [redakcja Dr. hab. prof. UR Wojciech Walat (red. naczelny), Dr. Waldemar Lib (z-ca redactora naczelnego)]. *Rocznik Naukowy: Edukacja technika-Informatika: Wybrane probleme Edukacji Informatycznej*. Rzeszow. NR 3/2012. Cz. 2. Str. 149–155.

33. Постригач Н. О. До питання розвитку педагогіки портфоліо у професійному становленні учителя-європейця. *Гуманітарний вісник ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди»*: зб. наук. праць. Переяслав-Хмельницький, 2012. Вип. 26. С. 249–253.

34. Постригач Н. О. Еволюція соціального іміджу сучасного грецького вчителя. *Вища освіта України*. 2012. № 1: Дод. 3. Т. II: Тем. вип.: Міжнародні Челпанівські читання: Психологічні науки: проблеми і здобутки. С. 62–67.

35. Постригач Н. О. Історичні передумови децентралізації освіти Королівства Іспанія. *Порівняльно-педагогічні студії*. 2012. № 4. С. 49–53.

36. Постригач Н. О. Проблемы повышения квалификации педагогических кадров в Италии в XXI столетии: уроки для Украины. *Научное обеспечение системы повышения квалификации кадров*. 2012. № 3. С. 72–79.

37. Постригач Н. О. Професійний розвиток вчителів Грецької республіки: сучасний стан та проблеми. *Теорія і практика управління соціальними системами: філософія, психологія, педагогіка, соціологія*. 2012. № 4. С. 46–53.

38. Постригач Н. О. Ретроспективний аналіз розвитку європейського виміру у громадянській освіті вчителів. *Науковий вісник Миколаївського державного університету ім. В. О. Сухомлинського*. Сер.: Педагогічні науки. Миколаїв, 2012. Вип. 1.36. С. 80–83.

39. Постригач Н. О. Розвиток європейського виміру в педагогічній освіті Грецької республіки. *Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми*: зб. наук. праць. Київ–Вінниця, 2012. Вип. 31. С. 69–74.

40. Постригач Н. О. Розвиток ідей європейського виміру у підготовці

вчителя-європейця. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. 2012. № 6 (24). С. 179–188.

41. Постригач Н. О. Розвиток ключових компетентностей у системі вищої освіти Грецької республіки. *Проблеми освіти: наук. зб.* Київ, 2012. Вип. 70, ч. 2. С. 154–159.

42. Постригач Н. О. Розвиток освітньої політики щодо механізмів забезпечення якості вищої освіти в Греції. *Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка*. Сер.: Педагогічні науки. Луганськ, 2012. № 22: Інноваційні процеси в освітньому просторі: доступність, ефективність, якість, присвяч. 10-річчю Українського відділення МАНПО. С. 189–196.

43. Постригач Н. О. Розвиток процесів оцінювання у педагогічній освіті Італійської республіки в останню декаду ХХ століття. *Психолого-педагогічні проблеми сільської школи: зб. наук. праць*. Умань: Жовтий О. О., 2012. Вип. 43. Ч. 1. С. 240–246.

44. Постригач Н. О., Черевко О. А. До питання про перспективи та виклики професіоналізації європейської педагогічної освіти. *Гуманітарний вісник ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди»*. Дод. І до вип. 27, т. VII (40): Темат. вип. «Вища освіта України у контексті її інтеграції до європейського освітнього простору». Київ: Гнозис, 2012. С. 253–260.

45. Постригач Н. О. Организация процедур аккредитации и оценивания последипломного педагогического образования в странах Южной Европы. *Вестник Северо-западного отделения Российской Академии Образования*. 2013. № 4 (16). С. 46–49.

46. Постригач Н. О. Організація післядипломної підготовки вчителів іноземних мов в Італії (90-ті рр. ХХ ст. – початок ХХІ ст.). *Вісник Черкаського університету*. Сер.: Педагогічні науки. Черкаси, 2013. Вип. 15. С. 114–122.

47. Постригач Н. О. Підвищення кваліфікації учителів у європейському регіоні: проблеми, перспективи. *Наукові записки Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя*. Сер.: Психолого-педагогічні науки. Ніжин: НДУ ім. М. Гоголя, 2013. № 3. С. 55–60.

48. Постригач Н. О. Профессиональное развитие учителей как субъектов международного образовательного пространства. *Проблемы современного образования*. 2013. № 4. С. 143–149.

49. Postryhach N. Foreign approaches to determining the categories of teachers' professionalization and professionalism in the system of continuing advanced training. *Comparative professional pedagogy. Kyiv-Khmelnytskyi*. 2014. Vol. 4 (4). pp. 46–53.

50. Постригач Н. О. Інноваційні аспекти професійного розвитку вчителів в Італії. *Теорія і практика управління соціальними системами: філософія, психологія, педагогіка, соціологія*. 2014. № 2. С. 67–78.

51. Постригач Н. О. Концептуальні моделі професійної підготовки учителя в країнах ЄС на зламі століть. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Сер.: Педагогіка. Соціальна робота. Ужгород: вид-во УжНУ «Говерла», 2014. Вип. 33. С. 156–159.

52. Постригач Н. О. Моделі педагогічного знання та професійного навчання учителів: зарубіжний контекст. *Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми*: зб. наук. праць. Київ-Вінниця: ТОВ: «Планер», 2014. Вип. 39. С. 391–395.

53. Постригач Н. О. Вплив економічних чинників на ефективність функціонування неперервної педагогічної освіти в Європі. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Сер.: Педагогіка, соціальна робота. Ужгород, 2015. Вип. 35. С. 159–162.

54. Постригач Н. О. Розвиток неперервної педагогічної освіти Італії у XXI столітті. *International Scientific Journal*. 2015. № 6. С. 36–40.

55. Постригач Н. О. Модель підготовки вчителя, орієнтованої на школу в Греції. *Науковий вісник Ужгородського університету*. Сер.: Педагогіка. Соціальна робота. 2016. № 2 (39). С. 197–199.

56. Постригач Н. О. Модернизационные аспекты повышения квалификации педагогов в Южной Европе и Украине. *Научное обеспечение системы повышения квалификации кадров*: науч.-теорет. журн. 2016. Вып. 3 (28). С. 31–39.

57. Постригач Н. Сучасні філософсько-педагогічні концепції розвитку педагогічної освіти в країнах Південної Європи. *Науковий вісник Ужгородського університету*. Сер.: Педагогіка. Соціальна робота: зб. наук. праць. Ужгород, 2017. Вип. 2 (41). С. 210–214.

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації

58. Постригач Н. О. Перспективи розвитку педагогічної освіти в Італії. *Вища освіта України у контексті інтеграції до європейського освітнього простору*. 2008. № 8. С. 368–375.

59. Постригач Н. О. До питання про сучасні освітні стратегії в багатомовному оточенні Греції. *Мова, освіта, культура в контексті Болонських реалій – II*: матеріали наук.-практ. конф. (Київ, 1–3 квіт. 2009 р.). Київ: вид. центр КНЛУ, 2009. С. 241–244.

60. Постригач Н. О. Економічні та технологічні фактори забезпечення якості вищої освіти: глобальний і регіональний аспект. *Інноваційний розвиток суспільства за умов крос-культурних взаємодій*: матеріали II міжнар. наук. конф. (Суми, 27–30 квіт. 2009 р.). Суми, 2009. Т. 2. С. 94–95.

61. Постригач Н. О. Культурологічні аспекти соціальної детермінованості модернізації системи освіти. *Екологія простору культури: проблеми та рішення*: матеріали міжнар. наук. конф. (Київ, 5–6 черв. 2009 р.). Київ, 2009. Ч. 3. С. 26–28.

62. Постригач Н. О. Організація системи педагогічної освіти в Грецькій республіці в кінці XX – початку XXI століття. *Інформаційно-телекомунікаційні технології в сучасній освіті: досвід, проблеми, перспективи*. Львів, 2009. С. 175–178.

63. Постригач Н. О. Педагогічна підготовка грецького вчителя для застосування інформаційно-комунікаційних технологій у навчально-виховному процесі. *Викладач і студент: умови особистісного і професійного зростання*: зб. матеріалів міжнар. наук.-практ. конф. (Черкаси, 23–30 жовт. 2009 р.). Черкаси, 2009. С. 143–145.

64. Postryhach N., Bazova V. Leading approaches of high school teacher's professional competency in Ukrainian educational space: new challenges and contexts. *Responsibility, challenge and support in teachers' life-long professional development: 35th Annual ATEE Conference of the Association for Teacher Education in Europe*. (Budapest, 26–30 August, 2010). Budapest, 2010. P. 232.

65. Постригач Н. О. Розвиток педагогічних принципів Марії Монтесорі в системі неперервної освіти Італії. *Педагогічна майстерність як система професійно-мистецьких компетентностей*: матеріали звіт. наук. конф. ПООД НАПН України за 2009 р. Вінниця: Планер, 2010. С. 202–204.

66. Постригач Н. О. Основні досягнення грецької системи педагогічної освіти в контексті сучасної європейської освітньої політики. *Наука і освіта в сучасному університеті в контексті міжнародного співробітництва*: зб. матеріалів міжнар. наук.-практ. конф. (23–25 трав. 2011 р). Маріуполь, 2011. С. 180–181.

67. Постригач Н. О. Витоки порівняльної освіти в Європі. *Розвиток освітніх систем у глобальному вимірі: тенденції і прогнози*: матеріали міжнар. наук.-конф. (Умань, 26–27 трав. 2011 р.). Умань, 2011. С. 31–33.

68. Постригач Н. О. Грецьке товариство порівняльної освіти: історичний контекст. *Педагогічна компаративістика – 2011: компаративістські підходи підтримки та розвитку обдарованості*: матеріали наук.-практ. семінару (Київ, 6 черв. 2011 р.). Київ, 2011. Ч. 1. С. 18–26.

69. Постригач Н. О. Розвиток європейського виміру в освіті країн ЄС: іспанський контекст. *Україна і світ: діалог мов та культур*: матеріали студ. наук.-практ. конф. (Київ, 30 берез. – 1 квіт. 2011 р.). Київ: КНЛУ, 2011. С. 213–215.

70. Postrygach N. Leading approaches on teacher training towards the Europe of knowledge. *Trends in Education (Information Technologies and Technical Education)*. Palacky University in Olomouch (23–24 June, 2012). 4 p. CD-ROM.

71. Постригач Н. О. Вплив психолого-педагогічних ідей Хуана Луїса Вівеса на розвиток гуманістичної педагогіки Іспанії епохи Відродження. *Психологічні і педагогічні проблеми педагогічної дії*: зб. наук. праць: у 2 ч. Харків, 2012. Ч. II. С. 311–318.

72. Постригач Н. О. Особенности и отличия получения магистерской степени в Греции, Италии и Испании. *Модернизация системы профессионального образования на основе регулируемого эволюционирования*: материалы XI Междунар. науч.-практ. конф.: в 5 ч. Москва; Челябинск: ЧИППКРО, 2012. Ч. 4. С. 17–20.

73. Постригач Н. О. Проблема ідентичності у підготовці вчителя: досвід країн Південної Європи. *Проблема ідентичності у дослідженні загальнокультурного розвитку особистості педагога в умовах постіндустріального суспільства*: матеріали наук.-практ. семінару. Київ: НУО України, 2012. С. 19–25.

74. Постригач Н. О. Проблеми та перспективи реформування систем педагогічної освіти країн Південної Європи на початку ХХІ століття. *Освіта впродовж життя: вимоги часу*: зб. матеріалів VI всеукр. пед. читань пам'яті

видатного вченого-педагога Олени Степанівни Дубинчук. Київ: Едельвейс, 2012. С. 205–209.

75. Постригач Н. О. Реформування освітньої політики в освіті дорослих Греції як фактор соціальної адаптації та інтеграції. *Освіта дорослих як фактор розвитку дорослої людини в умовах сучасних соціальних змін*: матеріали міжнар. наук.-практ. Інтернет-конф. (Черкаси, 21–23 берез. 2012 р.). Черкаси, 2012. С. 110–114.

76. Постригач Н. О. Розвиток громадянської компетентності вчителів Греції у контексті Європейського виміру педагогічної освіти. *Міждисциплінарність як методологія гуманітарних наук: мова, освіта, культура*: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (Умань, 26–27 квіт. 2012 р.). Умань: Жовтий О. О. 2012. Ч. 2. С. 125–128.

77. Постригач Н. О. Емпіричні підвалини психопедагогіки академіка Івана Зязюна. *Сучасна середня освіта: інновації, методологія, теорія, практика*: тези доповідей на міжрегіон. наук.-практ. конф. (Кременчук, 7 жовт. 2014 р.). Кременчук: ПП Щербатих О. В., 2014. С. 244–247.

78. Постригач Н. О. Інтеграція психології і педагогіки системі наукового знання. *Інноваційний розвиток вищої освіти: глобальний та національний виміри змін*: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (Суми, 4–5 берез. 2014 р.). Суми: вид-во СумДПУ ім. А. С. Макаренка. 2014. Т. 1. С. 287–290.

79. Постригач Н. О. Компетентнісний підхід до професійного розвитку вчителів у Грецькій республіці. *Компетентнісний підхід в освіті: теоретичні засади і практика реалізації*: матеріали методол. семінару (Київ, 3 квіт. 2014 р.). Київ: Ін-т обдарованої дитини НАПН України, 2014. Ч. 2. С. 274–283.

80. Постригач Н. О. Розвиток управлінської компетентності викладача вищої педагогічної школи у процесі формування його педагогічної майстерності. *Управлінські компетенції викладача вищої школи*: матеріали II міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 28 лютого 2014 р.). Київ: вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2014. С. 119–120.

81. Постригач Н. О. Інноваційні стратегії професійного розвитку вчителів в Італії. *Інноваційний розвиток вищої освіти: глобальний та національний виміри змін*: матер. наук.-практ. конф. (Суми, 26–27 берез. 2015 р.). Т. 1. Суми: Вид-во СумДПУ ім. А. С. Макаренка, 2015. С. 272–275.

82. Постригач Н. О. Перспективні напрями розвитку педагогічної освіти у XXI столітті. *Естетика і етика педагогічної дії*. 2015. Вип. 12. С. 167–175.

83. Постригач Н. Стратегія підвищення кваліфікації для професійного розвитку учителів в Європі. *Європейський Союз – Україна: освіта дорослих*: зб. матеріалів Форуму до Міжнародних днів освіти дорослих в Україні (Київ, 4–6 лист. 2014 р.). Київ–Ніжин: Видавець ПП Лисенко М. М., 2015. С. 165–168.

84. Постригач Н. О. Тенденції розвитку педагогічної освіти у країнах Південної Європи на межі ХХ –ХХІ століть: програма спецкурсу. Тернопіль: ТЗОВ «Терно-граф», 2015. 36 с.

85. Постригач Н. О. Філософсько-педагогічний аналіз змісту педагогічної освіти. *Педагогічна майстерність як система професійних і мистецьких*

компетентностей: зб. матеріалів XII міжнар. пед.-мистец. чит. пам'яті проф. О. П. Рудницької. Київ: ІНПОН НАПН України, 2015. Вип. 6 (10). С. 70–73.

86. Постригач Н. О. Особливості реалізації професійного розвитку вчителів у країнах Південної Європи. *Особливості професійного розвитку вчителів в країнах ЄС*: метод. реком. / [Дяченко Л. М., Постригач Н. О.]. Київ: Інститут педагогічної освіти і освіти дорослих НАПН України, 2016. С. 83–128.

87. Постригач Н. О. Історико-педагогічні аспекти теорії і практики розвитку неперервної педагогічної освіти в країнах Південної Європи (кінець ХХ – початок ХХІ ст.). *Вища школа і ринок праці: інтеграція, модернізація, інтернаціоналізація*: зб. тез допов. всеукр. наук.-практ. конф. (Мукачево, 19–21 жовт. 2016 р.). Мукачево: вид-во МДУ, 2016. С. 189–191.

88. Постригач Н. О. Історичний поступ порівняльної педагогіки у контексті постмодерної парадигми Європи знань. *Актуальні проблеми сучасної соціології, соціальної роботи та професійної підготовки фахівців*: матеріали доповідей та повідомлень міжнар. наук.-практ. конф. Ужгород, 2016. С. 147–149.

89. Постригач Н. О. Спільноти практики як модель реалізації неперервного професійного розвитку вчителів в Італії. *Педагогічна компаративістика – 2016: освітні реформи та інновації у глобалізованому світі*: матеріали наук.-практ. семінару (Київ, 6 черв. 2016 р.). Київ: Педагогічна думка, 2016. С. 170–173.

90. Постригач Н. О., Дяченко Л. М. Особливості реалізації професійного розвитку вчителів у країнах Південної Європи. *Особливості професійного розвитку вчителів в країнах ЄС*: метод. реком. Київ: Інститут педагогічної освіти і освіти дорослих НАПН України, 2016. С. 83–128.

91. Постригач Н. Особливості організації сучасної системи педагогічної освіти у Королівстві Іспанія. *Педагогічна компаративістика і міжнародна освіта – 2017: освітні трансформації у контексті європейської інтеграції і глобалізації*: зб. тез доп. І міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 15–16 черв. 2017 р.). Київ: Педагогічна думка, 2017. С. 72–74.

92. Постригач Н. О. Реформування вищої педагогічної освіти Греції у контексті європейської інтеграції (1990–2010 рр.). *Вища освіта: удосконалення якості підготовки фахівців*: зб. тез III всеукр. наук.-практ. Інтернет конф. з міжнар. участю (Київ, 24–25 квіт. 2019 р.). Київ: Альфа-ПК, 2019. С. 14–17.

АНОТАЦІЇ

Постригач Н. О. Розвиток педагогічної освіти в Греції, Італії та Іспанії (кінець ХХ – початок ХХІ століття). – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису).

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора педагогічних наук за спеціальністю 13.00.01 «Загальна педагогіка та історія педагогіки». – Хмельницька гуманітарно-педагогічна академія, Хмельницький, 2021.

У дисертації «Розвиток педагогічної освіти в Греції, Італії та Іспанії (кінець ХХ – початок ХХІ століття)» науково обґрунтовано тенденції розвитку педагогічної освіти в Греції, Італії та Іспанії й запропоновано науково-методичні рекомендації щодо творчої екстраполяції конструктивних ідей педагогічного

досвіду Греції, Італії та Іспанії для модернізації української системи педагогічної освіти. У дисертації здійснено цілісний порівняльно-історичний аналіз розвитку педагогічної освіти в Греції, Італії та Іспанії наприкінці ХХ – початку ХХІ століття на основі інтегративного, компетентнісного, культурологічного, парадигмального, синергетичного, системного, цілісного, порівняльно-історичного загальнонаукових підходів. Прогностичний потенціал здійсненого дисертаційного дослідження полягає в тому, що його практичні результати відкривають перспективи вдосконалення системи педагогічної освіти в Україні в аспекті формування системних знань про педагогічну діяльність, їхньої здатності підвищувати якість педагогічного процесу в школі засобами суб'єкт-суб'єктної педагогічної взаємодії «учитель-учень», гуманізації, демократизації, відкритості школи до оточуючого середовища, забезпечують потенційну можливість організації та реалізації подальшої науково-дослідницької роботи прикладного та фундаментального спрямування щодо обґрунтування концептуальних засад розвитку педагогічної освіти у контексті поглиблення європейських інтеграційних процесів.

Ключові слова: розвиток, освіта, педагогічна освіта, розвиток педагогічної освіти, професійний розвиток, Греція, Італія, Іспанія.

Постригач Н. О. Развитие педагогического образования в Греции, Италии и Испании (конец ХХ – начало ХХІ века). – Квалификационная научная работа на правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени доктора педагогических наук по специальности 13.00.01 «Общая педагогика и история педагогики». – Хмельницкая гуманитарно-педагогическая академия, Хмельницкий, 2021.

В диссертации «Развитие педагогического образования в Греции, Италии и Испании (конец ХХ – начало ХХІ века)» научно обоснованы тенденции развития педагогического образования в Греции, Италии и Испании и предложены научно-методические рекомендации по творческой экстраполяции конструктивных идей педагогического опыта Греции, Италии и Испании для модернизации украинской системы педагогического образования. В диссертации осуществлен целостный сравнительно-исторический анализ развития педагогического образования в Греции, Италии и Испании в конце ХХ – начале ХХІ века на основе интегративного, компетентностного, культурологического, парадигмального, синергетического, системного, целостного, сравнительно-исторического общенаучных подходов. Прогностический потенциал проведенного исследования заключается в том, что его практические результаты открывают перспективы совершенствования системы педагогического образования в Украине в аспекте формирования системных знаний о педагогической деятельности, их способности повышать качество педагогического процесса в школе средствами субъект-субъектной педагогического взаимодействия «учитель-ученик», гуманизации, демократизации, открытости школы к окружающей среде, обеспечивают потенциальную возможность организации и реализации дальнейшей научно-исследовательской работы прикладного и фундаментального направления по

обоснованию концептуальных основ развития педагогического образования в контексте углубления европейских интеграционных процессов.

Ключевые слова: развитие, образование, педагогическое образование, развитие педагогического образования, профессиональное развитие, Греция, Италия, Испания.

Postryhach N. O. Development of Teacher Education in Greece, Italy and Spain (Late 20th – Early 21st Centuries). – Qualifying scientific work as a manuscript.

Thesis for obtaining a scientific degree of Doctor of Pedagogical Sciences, speciality 13.00.01 «General Pedagogy and History of Pedagogy». – Khmelnytskyi Humanitarian-Pedagogical Academy Ministry of Education and Science of Ukraine, Khmelnytskyi, 2020.

The thesis «Development of Pedagogical Education in Greece, Italy and Spain (Late 20th – Early 21st Centuries)» scientifically substantiates the trends of pedagogical education development in Greece, Italy and Spain; outlines promising directions for the creative usage of constructive ideas from the Southern European experience; offers scientific and methodological recommendations for the creative extrapolation of constructive ideas of the pedagogical experience of Greece, Italy and Spain to modernize the Ukrainian pedagogical education system.

The scientific novelty and theoretical significance of the study was that: for the first time in Ukraine, the holistic comparative analysis of teacher education development in Greece, Italy and (late XX – early XXI century) has been carried out, namely, retrospective analysis and periodization of the historical stages of pedagogical education development in Greece, Italy and Spain in the context of European integration processes under the influence of socio-economic factors and legal reforms have done; specific features of the implementation of the competency-based approach to the organization of pedagogical education have been specified; justifiably the possibility of critical reflection and creative usage of the progressive ideas of the Southern European experience; the provisions on the theoretical and methodological foundations of pedagogical education development in Greece, Italy and Spain have been improved; the main provisions of comparative pedagogy; new facts and documents on pedagogical education development in Greece, Italy and Spain, based on Greek, Italian and Spanish educational works, have been introduced into the scientific space, contributing to the formation of the holistic view of the modernization of Ukrainian pedagogical education system in the context of European integration.

In view of the above, we have substantiated scientific and methodological recommendations for creative extrapolation of constructive ideas of pedagogical experience of Greece, Italy and Spain for the modernization of pedagogical education in Ukraine: giving priority to the problems of building a modern system of teacher education in the context of the tasks of modernization of schools of the XXI century and the development of the latest international model of teachers; implementation of comparative educational research taking into account the European trends in the development of pedagogical education as an open dynamic system and the policy of

formation of the European space; the priority of disseminating the progressive pedagogical experience of Greece, Italy and Spain in the national multicultural society in the context of civil society development; meeting the educational needs of national minorities in the Ukrainian multiethnic society, taking into account the Southern European experience; updating the content of basic pedagogical education of bachelors, as well as content development, forms and methods of pedagogical training of masters as highly qualified specialists, real teachers-europeans; fundamentalization of the content of education by expanding and deepening the interdisciplinary knowledge of pedagogical specialists focused on innovative thinking in solving problem situations of scientific and practical activities, increasing the level of formation of methods of cognitive, professional, communicative and axiological activities.

The prognostic potential of the study is determined by the potential organization and implementation on its basis of further research work of applied and fundamental directions regarding the conceptual foundations of pedagogical education development in the context of European integration processes.

Keywords: development, education, teacher education, development of teacher education, professional development, Greece, Italy and Spain.

Підписано до друку 16.03.2021 р. Формат 60x84/16.
Друк офсетний. Кегль Times New Roman. Ум. друк. арк. 1,9.
Наклад 100 прим. Замовлення № 292.

Видавець ПП Заколотний М. І.
м. Хмельницький, вул. Соборна, 55
тел.: (0382)777-717
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
ДК № 3770 від 28.01.2010 р.